[illegible] २०१५८ [illegible] [illegible]

[illegible] ...पचक्राख्यम् [illegible]

[illegible] २०-२९, ३१-३३, ३७-४२, ४६-४७, ६०-६१, ६३ +]

[illegible] [illegible] (पंक्ति) २८ [illegible] (अक्षर) ६

[illegible] ११ x ५ लिपि दे॰ना॰ [illegible] जर्जर

[illegible]

[illegible] 089965 नं १८०४

Indira Gandhi National Centre for the Arts

स०म०आ०सं० २०१८८

आत्मा ह्यस्यैष । मध्य द्वयस्य यमात्माद द्विगोल्प स्थाली नु बन्धुतारा दिव्य स्थाला ॥१५ आलणं ॥१॥ अथ यदह
वा अस्यैषा निरुक्तआत्मा बृद्धचः । सोस्यैष आत्मैवात्मा ह्य यमु निरुक्तः प्राणः सोस्यैष आत्मा अन्तर वतस्मा
दनयागृह्णा यस्यैहि स्थाली नवतिस्थाल्या ह्येनं गृह्णायज्ञ रा हो पमृता जरद्ध्व मृतमा पुस्तास्मा दनया
गृह्णा ॥ति॥१॥ तद्वै हर्सैगृह्णाति । संघंघेतद्ध हर्सै संघंतद्ध दा पु लोस्मात्सर्सैगृह्णाति ॥२॥ तस्या सावे
वृद्धव आयुः आत्मैवास्य तेन सहितः पद्यालसंततानितद्ध आग्रहातए वै तस्मादच्छावाकायो त्रमो
ग्रहा नवति ॥३॥ अथ राजानमुपावहरति । तृतीये ह सत्तावरीणाम वन यति तत्सर्व सामेति प्रथम मह
त्रारस्य सवन स्य करोत्युत्रमं पूर्वस्य सवकुत्रारस्य सवन स्यातत्संघं करोति
सूर्घस्य तदुत्तमं तद्धुतिजजति तस्माद्धिमानि व बौलि व्युति चक्रानादमिकमुति हानमिदमिकं ॥४ एवमेव

माध्यंदिने सवने ऽग्रहीत एव तस्मादच्छावाकायात्र मोऽग्रहाऽनवद्य यत्तृतीयं घसतीवरीणां सवनं य
तित तत्पूर्वं समेति प्रथमम होतारस्य सवनस्य करोत्युत्तमं दर्घस्य सवद्युत्तरस्य सवनस्य तत्पूर्वं करोति
सत्स्वर्धस्य तदुत्तमं तत्संधाति सजतितस्मादिमानि पर्वाणि व्यतिषक्तानीदं मिद्धं सति हानमिदं पिद्धं तथ
दस्यैतेनात्मा सं ८ हितः [illegible] नास्यै [illegible] पापुः ।५। से वा कामदुघा वेंद्रस्यो ऽत्रा स्विस्य एवेनं ज्ञातः सवन्
उच्छ्रेयोपिगृह्णाति त्रिस्तोमा ध्यंदिने सवने तत्सद्रचः षड्डी ज्ञत तव ज्ञतु वा वाइमां सर्वोक्तामान
वंयतीना हे षा कामदुघ त्वंद्रास्याद्वारः ।६। तं वा ऽद्योरोद्रु कं गृह्णाति । उरुक ८ हि पुरोरुग्भिरुपे २०
रुग्भ्युच्छ्र ८ साम ग्रहोथ यदन्यत्र पति तत्सत्र स्तात् हिता ऽस्यर्द्ध एवाग्रस्य ऽत्रा सुरस्य द्वेष
उर्ध्वोत्पर्द्धः साम स्यः ।७। ते देवा ऽब्रुवन् । इत मा सत्रः पुरद्ध मतये यं न ऊलतरे व प्रिशालैति

व्यतीतिनाऽरुचं षदधुस्तत एषा वऊलनरे वप्रिशा ऽनवत् ।८। तं षद पुरोरुक्कं गृह्णाति । उरुक ८ हि पुरोरुग्भि
पुरोरुग्भ्युक्त ८ सवदेवेन मुञ्चन्त्याभिगृह्णाति तेनो हास्यै षपु सेरु ज्ञान्त्रवति तस्माद पुरोरुक्कं गृ
ह्णाति ।९। अथातो गृह्णाति एवोपयामगृहीतोसीन्द्राय वा बृहद्वते वयस्वत इति । इंद्रो वै यज्ञस्य देवता तस्मा
दाहेन्द्राय त्वेति बृहद्वते वयस्वत इति वीर्यवत इत्यु वै तदाह यदाह बृहद्वते वयस्वत इत्युक्थ्यं
गृह्णामीत्युक्थ्याय ह्येनं गृह्णाति यत्त इन्द्र बृहद्वय इति यत्त इन्द्र वीर्यमित्येवैतदाह तस्मै त्वा विष्ण
वे त्वेति यज्ञस्य हेनमायुषे गृह्णाति तस्मादाह तस्मै त्वा विष्णवे त्वेत्येष ते योनिरुक्थेभ्यस्त्वेति
सादयत्युक्थेभ्यो ह्येनं गृह्णाति ।१०। तं षि गृह्णाति । देवेभ्यस्त्वा देवाव्यं यज्ञस्यायुषे गृह्णामीति
प्रशासन ८ सऊर्षा ष एवं ऊर्ध्वा प्रथा देव ते वै वप्रिगृह्णीयात् ।११। मित्रावरुणाभ्यां त्वा देवाव्यं यज्ञस्या

पुषग्गृह्णामीत्येव मैत्रावरुणाय मैत्रावरुणीं जुहोति स्मैस्तु वात मैत्रावरुणीरनुशा० सति मैत्रावरु
णो गृह्णाति ॥१२॥ इंद्राय त्वा । देवाव्यं यज्ञस्या पुषग्गृह्णामीत्येव ब्राह्मणाछं० सिन्न ऐंद्रीं जुहोति
स्मैस्तु वृत ऐंद्रीरनुशा० सत्येष्वा गृह्णाति ॥१३॥ इंद्राग्निभ्यां त्वा देवाव्यं यज्ञस्या पुषग्गृह्णामीत्येवा
छावाकायैंद्राग्नीं जुहोति स्मैस्तु वृत ऐंद्राग्नीरनुशा० सत्यैन्द्राग्न्या गृह्णाति ॥ यावेन्द्राय वेत्येव मा
ध्यंदिने सवने ऐंद्र० हि माध्यंदिनं सवनं ॥१४॥ तुदु ह चरकाध्वर्यवो विगृह्णंति । उपयामगृही २१
तोसि देवेभ्यस्त्वा देवाव्यं यज्ञस्यायुषे गृह्णामीति मित्रावरुणाभ्यां जुहुं गृह्णाम्येषा ते योनिर्मित्रावरु
णाभ्यां त्वेति सादयति पुनर्हविरसीति स्थालीमभिमृशति ॥१५॥ उपयामगृहीतोसि । देवेभ्यस्त्वा
देवाव्यं यज्ञस्यायुषे गृह्णामिंद्राय जुहुं गृह्णाम्येषा ते योनिरिंद्राय त्वेति सादयति पुनर्हविरसीति

तिस्थालीमभिमृशति ॥१६॥ उपयामगृहीतोसि । देवेभ्यस्त्वा देवाव्यं यज्ञस्यायुषे गृह्णाम्यिंद्राग्निभ्यां
जुहुं गृह्णाम्येषा ते योनिरिंद्राग्निभ्यां त्वेति सादयति नात्र पुनर्हविरसीति स्थालीमभिमृशतींद्राय
त्वेंद्राय त्वेत्येव माध्यंदिने सवने ऐंद्र० हि माध्यंदिनं सवनं द्विर्हि पुनर्हविरसीति स्थालीमभिमृ
शति तिस्रः स्थालीरेतस्यां निदधाति ॥१७॥ तेष्विनो पयामगृहीतानृषुगृह्णीयात ॥ नयो नोस्मद यदस्रो होवै षउपया
मगृही [illegible] तोच्युवद्यये षोनोसंनो जामिताये जामिदं उर्वा छदेन मन्त्रा पुपयामगृ
गृह्णीया यघ्नो नोसादुयेदप ब्रस्तु नर्हविरसीति स्थालीमभिमृशति पुनर्हविरस्येवं हा प्युत्व
तिनत हाद्रियेत गृह्णीयमेव निदध्यात ॥१८॥ ब्राह्मणं ॥२॥ अथ वैश्वदेवं अस्ये प्रगाणः । बोयं पुरस्ता
स वै विश्वानरेणा षायं पश्चात्सर्वतो हस्मै तोवावा ग्रहो गृह्णंति ध्रुव वैश्वानरा वितिर

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

योऽस्य मृध्येत र्हन्यतरएषरस्यात ध्रुवएवसम्प्रदितं वरके स्यो वा भूतो वानुक्त्रूवीत यजमानस्य तं
वमसुवनयेदृथ्येतमेवाहारवमसे ॥३॥ यद्वा अस्या वाचीनं नाभेः तदस्य पत्र आत्मनः सो स्य पत्र आत्
रेव तस्मादनयागच्छन्त्यस्यै रिस्त्वाजानुवतिस्त्वाल्पा स्वनं गच्छन्त्यजुरादीयममृताजरं स्वमृत माऽ
स्तु स्मादनयागच्छन्ति ॥२॥ तं स्वि पूर्णं गच्छन्ति । सर्वं वित ब्रह्म सर्वं स्वर्वं तब्दा भुस्त स्मात्सर्वं गच्छन्ति ॥
विश्वानरायगच्छन्ति ॥ संवत्सरो वि विश्वानरः संवत्सर आत्मुस्तस्माद्वैश्वानरायं गच्छन्ति ॥४॥ सप्रातः
सवनेगृहीतः ॥ एतस्मा कालादुपरोतेतदेनं सर्वाणि सवनान्युपनयति ॥५॥ तन्न स्तूयमाने वनये ॥ २२
न्न रसेयसरंवब्रजमानो तिजी चेत्सूयमाने वनयेत ॥६॥ तं शस्यमाने वनयेत ॥ तदेनं द्वादशं स्तो
त्रमति नयति तथापरं परमायुः समश्नुते तथो ह यजमानोऽप्राग्जीवति तस्माद्वाग्निष्टोमसं

स्यादेतस्य होमान्न सर्पेत्त्रयस्त्रावायत तथा सर्वमायुः समश्नुत आत्तु यो ऽस्यैष तथा सर्वमायुरेति ॥७॥
यद्वा अस्या वाचीनं नाभेः । तदस्य पत्र आत्मनः सवत्सुरतस्य होमा सर्पेद्वा वचास्त्रानुयेत ध्रुवं स्तुवमेद
न्नेध्रुवमवमेहानाति तस्माद्वाग्निष्टोमस [illegible]वति । तद्वेतद्यजमान एव यजमानस्य हृदयं तदात्मनः ॥८॥
सवाग्निष्टोमसद्भवति ॥ यशो वि सोमस्तस्माद्यश्च सोमेनुजाते यश्चनोऽनावे यागच्छतो यशाएवैत
दुष्टु मागच्छंति नद्वा एत यशो ओ जनः संप्रस्त्या तं दधते शुद्धद्युयति सुहव्यशाएव तवतिय एवं वि
द्वान्न ह्वयति ॥९॥ तवाए तासर्पं तरेवाग्निष्टोमसधेत यशः सन्निधायसर्प्येति । तपुरां चो यशसा त्वं
तितादनपरिगृह्यैव पुनरात्मन्यशो धत्ते तु वाव है जएव यशास्वितमोन्त्र वाप्नोति य एवं विद्वानग्निष्टो
मसद्भवति ॥१०॥ देवाश्च वा असुराश्चोभये प्राजापत्याः पस्पृधिरे एतस्मिन्वा ह वजापतौ पितरि सं

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वसुरास्माकमयंभविष्यत्यस्माकमयंभविष्यतीति॥११ ततो देवा अब्रुवंतः आप्यंतस्वैकस्तु एतदग्निहो
त्रमसुखं ददृशुस्त एतेनाग्निहोमसुखेनसुर्वंयज्ञं७ समवृंजत तांतुरायंन्त असुरान्यहात्तयोर विलुरे तेना
ग्निहोमसुखेनसुर्वंयज्ञं७ संवृंक्ते न्नातिसपत्नान्वहात्तस्माद्वा अग्निहोमसुखं भवति॥१२ तेषु
हाच्चोत्तारः ह विद्धूनि सादयति। प्राणा विग्रहाने त्वाणान्मोदया नाख्य पक्वालं वाहुतरान्यहासी
दयन्त्यथैतश्लुचनतृणं वुनांतद्दूर्धि॥१३॥ यद्वा अस्योर्द्धं नाभेः तदस्यैतदात्मन उपरी ववि
तघ्नह्वंन्त्यात्मन उपरी वितघ्नुपकार्सं तस्माद्युपकार्सं सादयन्त्यथैतश्लुस्य नतृणं वुनांतद्दूर्धाय॥ २३
१४ यद्वा अस्यावाचीनं नाभेः तदस्ये यदात्मनो धुइव वितघ्नुदवाचीनंनाभेर्धुइवितघ्नुच्छुच
नतृणं वुनांतद्दूर्धायत्तस्माद्धतं शुचेन तृणं वुनांतद्दूर्धयसादयति॥१५॥ एष वै प्रजापतिः यद्

बे

यज्ञुस्तायते यस्मादिमाः प्रजाः प्रजाता एतस्वै वायेत यद्धि प्रजायंते स यावनुपकार्सं सादयति तस्मा
द्यास्ताननु प्रजाः प्रजायंते ता अन्ये नात्मनोस्यां प्रतितिष्ठंति यावैशफैः प्रतितिष्ठंति ता आत्मनो न
नोस्यां प्रतितिष्ठंत्यथ यदतं स्रुचेन तृणं वुनांतद्दूर्धयसादयति तस्माद्याएतं मनु प्रजाः प्रजायंते ता
आत्मनैवास्यां प्रतितिष्ठंति मनुष्या श्वस्या पदाश्चा॥१६॥ तद्वा एतत्ता अस्या एतद्युत्तरं करोति यदु
पकिरति स यावनुपकार्सं सादयति तस्माद्यास्ताननु प्रजाः प्रजायंते ता आत्मनैवात्मनोस्यां प्रतिति
ष्ठंति शफैः॥१७॥ तद्वा एतत्ता आहवनीयेजुह्वति पुरो ऊ शोध्मनाः करंगं दुध्म मिद्धा मितितथा मुख
आसीत्वैदेवं तदृध्यैव एकरूप उपशेत आपद्वै व तस्मा यदन्ने नमुखेनना नारूपमरान मयात्तु
क्षेतेन प्राणेनैकरूपामव प्रस्तावयात पद्मवै वाथ यस्माद्द वो नाम॥१८॥ देवा ह वै यज्ञं तन्वानाः ते

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तुरस्तास्तस्याश्री संगाह्विजयं वज्रं स्तांदक्षिणतो पुरस्तात्साम्नासेतुस्तेषामततो दक्षिणतः हानुजघुर
प्यतद्दक्षिणतः हविर्द्धानमुज्जघुरथैतामेवनुशोकं कृदंतैतदुत्तरमेवुह विर्द्धानंदक्षिणतः हविर्द्धानिमदृ
हराधादतंनुशोकं कृदंतैतस्माद्धवीनामाभातं द्विणोपायंति। शिरोवा एतदेतस्येगायत्र्यै यद्वो वैगाय
त्री द्वादशस्तोत्राणि द्वादशशस्त्राणि तच्चतुर्विंशतिश्चतुर्विंशत्यक्षरा वैगायत्री तस्या एष शिरःश्री
र्वै शिरः श्रीर्हि वै शिरस्तस्मा यो र्द्धस्य श्रेष्ठो भवति वचसा वसु ष्याई स्याशिर इत्याकूतः श्रोत्रोहस्यथैतद्देज २४
व्याथैतद्यजमानो विश्रेष्ठेन यजमानो यथा नादृतितस्माद्विष्णोपायंति॥२०॥ वसो वा एषो एतस्येगाय
श्रेष्ठो विणायत्री द्वादशस्तोत्राणि द्वादशशस्त्राणि तच्चतुर्विंशतिश्चतुर्विंशत्यक्षरा वैगायत्री तस्या
रेष वसस्तो यजपायंति गायपंति वाइ मांवसोंदोहा यद्विदं पयोऽदुरूएवमिथं गायत्री यजमानायसु

र्णिकामान्द्रोहाता इतितस्माद्विजोपायंति॥२१॥ अथ यद्दधर्ष्युर्व्य व्रतिवस्थानावतिश्चर्क्रमतः जुवदप्रेतुष
थावद्ववसोपावरादवमेतं गृहपुपावरः तस्तमुवयति गायत्री प्रविवतलुस्नावयति त्रैयंगायत्रीषु
सां जमानायसुर्णिकान्द्रोहाता इतितस्माद्ध्रुवमवनयति॥२२॥ सोऽवनयति। ध्रुवं ध्रुवेण मनसा वाचा सोम
मवनयामीति गच्छामीति वाथा न इंद्र इद्विशो सपत्नाः सुमनसस्करदिति यथा न इंद्र इमाः प्रजा विशः
श्रियै यशसेऽन्नाद्यायासपत्नाः सुमनसः करवदित्येवैतदाह॥२३॥ आसन्नो गच्छत्येव मूर्द्धानं दि
वोअरतिं पृथिव्या वैश्वानरमृत आजातमग्निं कविं सम्राजमतिथिं जनानामासन्ना पात्रं जनयंतदे
वाः उपयामगृहीतोसि ध्रुवोसि ध्रुवक्षितिर्ध्रुवाणां ध्रुवतमोऽच्युतानामच्युतक्षित्तम एष ते योनिर्वैश्वा
नरायत्वेति सादयति ध्रुवस्य नरूणं वनौ तद्द्यायाद्वैश्वानराय येनगच्छति॥२४॥ ब्राह्मणं॥ ग्रहा रदी

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ग०म०श्रा०सं० २०१८८

बा०३प निष्क्रम्य पवित्रं कृत्वा होमं जुहोति तद्यद्द्विः कृत्वा होमं जुहोति या एवास्यात्र विप्रुषः स्कन्दति
ता एव तदाहवनीये स्वगा करोत्याहवनीयो वा आहुतीनां प्रतिष्ठा तस्माद्द्विः कृत्वा होमं जुहोति ॥१॥ स जुहो
ति ॥ यस्ते द्रप्स स्कन्दति यस्तेंऽशुरिति यो वि स्तोकः स्कन्दति स द्रप्सस्तन्नमाह यस्तेंऽशुरिति तदं
शुमाह ग्रावच्युतो धिषणयोरुपस्थादिति ग्रावाणो हि च्युतो धिषवणे याऽस्कन्द यध्वर्योर्वा परिवा
यः पवित्रादित्यध्वर्योर्वा हि पाणिभ्यां स्कन्दति पवित्राद्वा तं ते जुहोमि मनसा वषट्कृतं स्वाहे
ति तद्यथा वषट्कृतं हुतमेवमस्यैतद्भवति ॥२॥ अथ स्तीर्णे सोमाय पादः हूरणेऽध्वर्युरादत्ते २५
नावधर्युः प्रथमः प्रतिपद्यते प्राणो ह्यानो यज्ञस्य प्रथम स्तोता वागेव यज्ञस्य थोद्गाता लेवु
व्रजापतिर्यज्ञस्य प्रथमप्रतिहर्ता निःखुवा व्यानो वा ॥३॥ ता न्वा एतान् पंचर्त्विजो यजमानोऽन्वा

रभन्ते एता वा च्चे सर्वे यज्ञो यावन्त एते पंचर्त्विजो भवन्ति पाङ्क्तो वै यज्ञस्तं यज्ञमेवैतद्यजमानोऽन्वार
भत ॥४॥ अथ पान्तरन्तृणं वृत्यालमसि ब्रह्मस्पतिर्देवानामुत्क्रमणमसीति यत्र वै देवा यज्ञेन स्वर्गं
लोकं समाश्नुवत तदेतस्माच्चात्वालादूर्ध्वाः स्वर्गं लोकमुपोदक्रामंस्तद्यजमानमेवैतत्स्वर्ग्यं पन्थाम
मनुसंख्यापयति ॥५॥ अथ पान्तरन्तृणं उत्कारादुत्करणमुपास्यति इमे वस्तोमो वा एष प्रजा
पतिर्यदुद्गातारः सद्र्द सर्वं सुन्वद्र्दः सर्वं संभवति तस्मा एवैतत्तृणमपिदधाति तथो हास्यै
न ... स्तुतेन संनवयाथ यदा जपति जपति ह्युद्गातारः ॥६॥ अथ स्तोत्रमुपाकरोति सोमः
पवत इति स वै पुरस्ताद्बहिष्पवमानमुपाकरोति पुराञ्चस्तुवते देवा वा एते निःस्तोत्रा एवमुपावृत्तानि
प्रसवमानाः परा वा यन्ति देवाः स्वर्गं लोकं समाश्नुवत तस्मात्पुरागे वस्तोत्रमुपाकरोति पराञ्च

Indira Gandhi National Centre for the Arts

८

स्तुवाता॥७॥ उपावर्तध्वमिति वा अन्यानि स्तोत्राण्येभ्य आवर्तं धुर्ये स्तुवत इमा वै प्रजा एतानि स्तोत्राण्य
नुप्रजायन्ते तस्मादिमाः प्रजाः पुनरभ्यावर्तं प्रजायन्ते ॥८॥ अथ यदत्र बहिष्पवमानेन स्तुवते
अत्र ह वा असावग्र आदित्य आस तमृतवः परिगृह्यैवात ऊर्ध्वः स्वर्गं लोकमुपोदक्रामन्स ए
ष ऋतुषु प्रतिष्ठितस्तपति तथो एवैतदृत्विजो यजमानं परिगृह्यैवात ऊर्ध्वः स्वर्गं लोकमुपोत्क्रा
मन्ति तस्मादत्र बहिष्पवमानेन स्तुवते ॥९॥ नौर्ह वा एषा स्वर्ग्या यद्बहिष्पवमानं तस्या ऋत्वि
ज एव स्फ्याश्चारित्राश्च स्वर्गस्य लोकस्य संपारणास्तस्या एक एव मज्जयिता य एव निन्द्यः स यथा -२६
पूर्णामप्स्वाभ्यवमज्जयेदेवं हैनां स मज्जयति तद्वै सर्व एव यज्ञो नौः स्वर्ग्या तस्मादु सर्वे स्मा
दवयज्ञान्निन्द्यं परिबाधेत ॥१०॥ अथ स्तुत एतां वाचं वदति अग्नीदग्नीन्विहर बर्हिः स्तृणीहि

०

पुरोडाशाँ२ अलंकुरु पशुनेहीति विहरत्यग्नीदग्नीन्समिंध एवैनानेतत्स्तृणाति बर्हिः स्तीर्णं बर्हिषि
समिद्धादेवाग्नौ जुहवानीति पुरोडाशाँ२ अलंकुर्विति पुरोडाशैर्हि प्रचरिष्यन्भवति पशुनेहु
ति पशुं ह्युपाकरिष्यन्भवति ॥११॥ अथ पुनः प्रपद्याश्विनं ग्रहं गृह्णात्याश्विनं ग्रहं गृहीत्वोपनि
ष्क्रम्य यूपं परिव्ययति परिवीय यूपं पशुमुपाकरोति रसमेवास्मिन्नेतद्दधाति ॥१२॥ स प्रातः सवन आ
लभ्यः । आ तृतीय सवनाच्छ्रप्यमाणमुपशेते सर्वस्मिन्नेवैतद्यज्ञे रसं दधाति सर्वं यज्ञं रसेन सं
ज्जति ॥१३॥ तस्मादाग्नेयमग्निष्टोम आलभेत तद्धि सलोम यदाग्नेयमग्निष्टोम आलभेतैन्द्राग्नमुक्थ्यः
स्यादैन्द्राग्नं द्वितीयमालभेतैन्द्राग्नानि ह्युक्थानि षोडशी स्यादैन्द्रं तृतीयमालभेतेन्द्रो हि षोड
शी ष्टुतिरात्रः स्यात्सारस्वतं चतुर्थमालभेत वाग्वै सरस्वती योषा वै वाग्योषा रात्रिस्तद्यथा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

यथौषन्नरूढ़ा वर्त्तयति॥१४॥ अथ सवनीयैः पुरोडाशैः प्रचरति। देवो वै सोमो दिवि हि सोमो वृ
त्रो वै सोम आसीत्तस्यैतच्छरीरं यद्गिरयो यदश्मानस्तदोषा शानानामोषधिर्जायत इति ह स्माह
श्वेतकेतुरौद्दालकिस्तामेतदाहुत्या निष्पुवंतीति॥१५॥ सवत्सप्रमालभाते। रसमेव [illegible] वास्मि
न्नेतद्दधत्यथ सवनीयैः पुरोडाशैः प्रचरति स्वधमेवास्मिन्नेतद्दधति तद्योहास्यैष सोम एकुल
वति॥१६॥ सर्वाण्यैंद्राणि भवंति। इंद्रो वै यज्ञस्य देवता तस्मात्सर्वाण्यैंद्राणि भवंति॥१७॥ अथ यत्पुरोडाशाः २७॥
धानाः करंभो दध्यमिति दोति भवति वा यज्ञस्य देवतास्ताः सुप्रीता असन्निति॥१८॥ इदं वा अ
प्रमशिचा काममपात धानाः खादयं करंभमश्नीयां दध्यश्नीयामामिक्षामश्नीयामिति तस्यै
कामा यज्ञस्य देवतास्ताः सुप्रीता असन्निति यथ यद्दधि प्रातःसवन एव मैत्रावरुणी पयस्याव

पञ्चावद्दनि [illegible] पवमानस्य [illegible]

रुन्धानु भवति नेतरयोः सवनयोः॥१९॥ गायत्री वै प्रातःसवनं वहति त्रिष्टुम्माध्यंदिनं सवनं जगती
तृतीयसवनं तद्यावनेकाकिन्येव त्रिष्टुम्माध्यंदिनं सवनं वहति गायत्रीं च बृहतीं चानेकाकिनी ज
गती तृतीयसवनं गायत्र्योष्णिहककुब्भ्यामनुष्टुभा॥२०॥ गायत्र्येवैकाकिनी प्रातःसवनं वहति स
ताभ्यां पङ्क्तिस्याः स्तोत्रं पङ्क्तिः सैतया स्तोत्रपङ्क्त्यानेकाकिनी गायत्री प्रातःसवनं वहति॥२१॥ इंद्रस्य पु
रोडाशैः हर्यश्वौ धानाः पूषा करंभः सरस्वत्यै दधि मित्रावरुणयोः पयस्या पंचपदा पंक्तिः सैतया हवि
ष्पङ्क्त्यानेकाकिनी गायत्री प्रातःसवनं वहत्येतस्या एव पाङ्क्तः संपदः कामाय प्रातःसवन एवैषा मैत्रा
वरुणी पयस्या वल्लभा भवति नेतरयोः सवनयोः॥२२॥ ब्राह्मणम्॥४॥ जद्द यि वा समु पद्दताः स्म
इत्युक्त्वा त्रिष्पति पुरोडाशान् गलमादायत [illegible] तदुपसन्नो छा वा को वा ह तदस्मै पुरोडाशान् गलेपा

णावादध दारा छावाकवुदस्व यत्ते ग्रावमित्र्य हीयतवा अछावाकः॥१॥ तमिंद्राग्नी अनुसमतनुतां प्रजा
नां प्रजात्यै तस्मादैन्द्राग्नो छावाकः स एतेन व हविषा बदस्मा एतत्पुरोडाशं पाणावादधत्यै
तुनवाधिये णबादतेस्वाहतेनानुसमश्नुते॥२॥ सर्वे सत्त्रे छावाकेनत्त उग्राहि स्वरति तद्य सन्ने
छावाकुनत्त उग्राहि स्वरति मिथुनं वा एतच्छावाकु ऐन्द्राग्नो ह्य अग्ना को ह्येन्द्राग्नी द्वंद्व हि मिथुनं
प्रजननं स एतस्मान्मिथुनात्प्रजननान्नाहर्हः संवत्सरं प्रजनयति॥३॥ यद्देव सत्त्रे छावाकेनत्त उग्रादे
श्वरति सर्वे वा एतत्तवः संवत्सरः सर्वमेवैतत्प्रजनयति तस्मात्सत्त्रे छावाकुनत्त उग्रहेस्वरति॥४॥ ता 28
न्वि द्वादशगृह्णीयात्॥ द्वादश वि मासाः संवत्सरस्य तस्माद्द्वादशगृह्णीयादथो अपि त्रयोदशगृह्णीया
दुस्ति त्रयोदशो मास इति द्वादशा चिवगृह्णीयादुषेव संपन्न॥५॥ द्रोणकलशाद्गृह्णाति प्रजापतिर्वै

कुरोति नेदत्वनपवृणजा इति स हैव प्रथमो ग्रहो ~~नेदिन्नानुवषट्करो~~

णकलशः स एतस्मात्प्रजापते र्वै संवत्सरं प्रजनयति॥६॥ अन्तर्यामपात्रेण पात्नीवतं गृह्णाति॥ कुत
स्तयोरंतौ येउभयतो मुखे तस्मादयमनन्तः संवत्सरः परिप्लवते तं गृहीत्वा न सादयति तस्मादय
मनन्तः संवत्सरः॥७॥ नानुवाक्यामन्वाह इन्द्रियति वा अप्रतुवाक्यायागतो ह्येवापमत्तुपेदि दिवायदिनकंना
मनन्तः संवत्सरः॥८॥ सर्वं संवत्सरेणापरिगृहीतं
नु वषट्करोति सहोत्तमुविदमुवित सर्वं संवत्सरेणापरिगृह्णातस्तु दिदं सर्वं संवत्सरेणापरिगृहीतं
नुवषट्कृतः सहोत्तमुविदमुवित सर्वं संवत्सरेण ... सहानिक्रामतो
॥९॥ निरुवान्यतरः क्रामति प्रान्यतरः पद्यते तस्मादिमे वै मासा सार्धं यद्भौ गासहानिक्रामतो
तौ मुख्यावासहव्रपुष्येयातां पृथग्गुह वे मेमा सार्धं पुत्तस्मान्निरवान्यतरः क्रामति प्रान्यतरः पद्यते॥१०॥ तौ
वायुरुत्तुनेति षण्मुरतः तादेवा अग्रहरस्त्ज तनूर्निरिति चक्रस्तद्रात्रिमसृजत स यद्दैतावदेवा भविष्या
द्रात्रि र्हैवा नविष्यन्नुव्यवस्यत॥११॥ तौ वायुरुत्तुनेत्युपरिष्टाद्धि स्वरतः॥ तदेवाः परस्तादहरदधुस्तस्मा
ति।

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तर्हि

दिदमघाराथरात्रिरथश्चोहर्जीवता॥११॥ ऋतुनेति वै देवाः मनुष्याननुसृजंत ऋतुभिरिति पशूंस्य यत्तं
मुध्येयेन पश्व [illegible] नसृजंत तस्मादिमे पशवो जयतः परिगृहीता वशमुपेता मनुष्या०॥१२॥ तौ
यो ऋतुनेति पृथग्वर्षा इतरथा पात्रे द्विपुरुषोन ऋतुभिरिति चतुष्पाद् इतरथा पात्रे विपर्यास्यते
अन्यतरतएवैतद्देवा अहरसृजंतान्यतरतो रात्रिमन्यतरत एवैतद्देवा मनुष्यानसृजंतान्यतरतः
पशून्॥१३॥ अथातो ग्रहणस्यैवा उपयामगृहीतोसि मधवे त्वेत्येवाध्वर्युर्गृह्णात्युपयामगृहीतो
सि माधवाय त्वेति प्रतिप्रस्थाता तावेव वासंतिकौ स मधुश्च सं तदोषधयो जायंते वनस्पतयः पच्यंते
तेनो हैतौ मधुश्च माधवश्च॥१४॥ उपयामगृहीतोसि शुक्राय त्वेत्येवाध्वर्युर्गृह्णात्युपयामगृहीतो
सि शुचये त्वेति प्रतिप्र तावेव ग्रैष्मौ स यदेतयोर्बलिष्ठं तपति तेनो हैतौ शुक्रश्च शुचिश्च॥१५॥ उप

स्थाता१

२८

तस्यो निरिंद्राग्निभ्यां त्वेति सादयतीन्द्राग्निभ्यां ह्येनं गृह्णाति॥२४॥ अथ वैश्वदेवं गृह्णाति। सर्वं वा इदं
प्रजाजननं घस्त्रव्या हानुग्र दो स सर्वे तावदेवा जविश्व श्चावयाहै वा प्रजाः सृष्टाः सा वा फा दे गाजवि
ध्यन्न आजनिषंत॥२५॥ अथ शुक्रं वैश्वदेवं गृह्णाति इदमु वै तत्सर्वमिमाः प्रजाः यथायथं व्युवस्
जति तस्मादिमाः प्रजाः पुनरस्मावर्त्तं प्रजायंते शुक्रपात्रेण गृह्णात्येष वै शुक्रो य एष तपति तस्यैवे
रश्मयस्ते विश्वेदेवास्तस्माच्छुक्रपात्रेण गृह्णाति॥२६॥ अथातो ग्रहणस्यैवा ओमासश्चर्षणीधृतो विश्वे
देवास आगत दाश्वांसो दाशुषः सुतमुपयामगृहीतोसि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य एष ते योनिर्विश्वे
भ्यस्त्वा देवेभ्य इति सादयति विश्वेभ्यो ह्येनं देवेभ्यो गृह्णाति॥२७॥ ब्राह्मणं॥५॥ गृह्णाति ह वा एतद्धा
ता यच्छ्रावयति तस्मा एतद्गृह्णंति पुरोधा वाध्वर्युर्गृह्णाति तस्मात्प्रतिगरो नाम॥१॥ तद्वै प्रोक्षमासीनम्

कृयातसघैवात्रान्युरुरुउः प्रोचत्रार्त्विजंकुर्वतितथो हास्यैतत्प्रागेवार्त्विज्यंकृतंभवति॥२॥ वज्रपति
र्वत्रिज्ञातायोधर्योनासएतत्प्रजाप्रतिरूजाता शोषा यामृवि होतरितत्तःसिंचतिष्रुक्रुततनद्धोताशस्त्र
णप्रजनयतितच्छंतिवषा पंक्तुरूपः शितस्तच्छंदेन च्छतितस्मा छ स्त्रेनाम॥३॥ तद्दपपल्सुष्यत्रतिष्ठि
तातिदृदाभुवितरतःसिक्तृतुपतिमदत्युअधत्परा ड्रि.छ न्यातिष्ठली यात्पुराजाद्दवितादृतःसिक्तं वृणश
त्रलप्रजायतसम्पुचाउविविवितद्भववितदूतःसिक्तंप्रजनयतो॥४॥ यातयामानिवैच्छंदांसिच्छंदांसि
हिदेवाःस्वर्गलोकसमाश्नुसोविसतेछंदःस्ववितद्रसंदधत्यपातयामानिकरोतिरुयानयालिर्वहंत
२णी वेता॥५॥ तस्मादेषदूर्वशःशंसेताश्रद्धर्चिद्धर्चित्रतिरेवाघृदिपछःशंसेत्यादुपादप्रतिग्रणीयाद्धु
त्रावेशःसत्रवानितितदस्मरस्दसानिषवत्रमच्चववरंतितत्प्रतिगरेणसंदधातिनाद्धाणाःसामुनत्त्व

श्रुवत्तमदोवैप्रतिगरोषोवाःसमुदोवःसाम३

चि.

तस्माद्गायत्रंप्रातःसवनंत्रयैवमाध्यंदिनंसवनमतन्वत४

ब्धारायय्युजमानस्योबुवतद्वारव्यलोकुंछिनति॥६॥ चतुरक्षराणिहवाअग्रेछंदांस्यासुःतन्तोजग
तीसोममच्छापतत्सात्रीण्यक्षराणिहित्वाजगामततस्त्रिष्टुप्सोममच्छापतत्सैकमक्षरंहित्वाजगामततो
गायत्रीसोममच्छापतत्सैतानिचाक्षराणिहरंत्यागच्छत्सोमंचततोष्टाक्षरागायत्र्यभवत्तस्मादाहुरष्टाक्ष
रागायत्रीति॥७॥ तयाप्रातःसवनमतन्वततांहत्रिष्टुबुवाचोपत्वाहमायानित्रिभिरक्षरैरुपमाह्वय
स्वमामाबह्वादंतर्गाहृतितथेतितामुपाह्वयततत्एकादशाक्षरात्रिष्टुबभवत्तस्मादाहुस्त्रैष्टुभंमाध्यं
दिनंसवनमिति॥८॥ तयैवतृतीयसवनमतन्वततांहजगत्युवाचोपत्वाहमायान्येकेनाक्षरेणोपमा
ह्वयस्वमामाबह्वादंतर्गाहृतितथेतितामुपाह्वयततताद्वादशाक्षराजगत्यभवत्तस्मादाहुर्जागतंतृती
यसवनमिति॥९॥ तदाहुः गायत्राणिवैसर्वाणिसवनानिगायत्रीह्येवैतदुपसृज्यमानेदितितस्मा

सः॥ सिद्धं प्रातःसवने प्रतिगरणीयाः॥८॥ सिद्धा हि शापत्रागच्छ सत्तन्मद् न्माध्यंदिने सवन एक॥ हिंसाद्भुर
ॆहित्वागच्छात्तत्तु वै नामैतत्समर्द्धयति तत्स्तं करोति॥१०॥ अत्र त्रिंशः शस्यंते। त्रिमद्दन्ती सवने त्रीणि
हिंसाद्भुराणि हित्वागच्छत्तीरवै नामैतत्समर्द्धयति तत्स्तं करोति॥११॥ अत्र द्यावापृथिव्य॥ शस्यत इमे ह वै
द्यावापृथिवी इमाः प्रजा उपजीवंति तदनयोरवेत द्यावापृथिव्योः संदक्षति तत्सवया उपजीवनीय
इमाः प्रजा उपजीवंति सर्वा३ऽमित्यै वं प्रतिगरणीयात्तद्धि सयं तादेवाविकुः॥१२॥ ताद्वके तु यामो दे
चद्वाणिति प्रतिगरे तिद्वावञ्जा तिगरएतद्वावपुमाम इति वदं तस्तदु तथा न कुर्यात् यथा विकुर्यात् कृणाति
रणाच्युपात्ते वास्य भ्राजयति द्यावा हि प्रतिगरणाति तस्मादो३मित्यवं प्रतिगरणीयात्तद्धि सचं तु दिवा
विद्रुः॥ श्लणे॥ इदहा३ इदहा३ इत्युन्निष्कलाति इंद्रमुत्व तदत्याव्ययति वृहदूहदितामत्वेत दाव्या

सं० ३१०

कृत्त्र एवैतद्धृसंदधाति तस्मान्मरुत्वतीयान्गृह्णाति॥१॥ स वा इंद्रायैव मरुत्व ति गृ
ह्णीयात्। नापि मरुद्भ्यः स यद्धापि मरुद्भ्यो गृह्णीयात्स्युष्यालिना॥२॥ अत्रायविशंकरद्येतादि उ
मेवानु मरुत्त आजतति तदत्रायेवेन हिंसकतानुकरापनुवत्मीनं करोति तस्मादिंद्रायैव मरुत्व
ति गृह्णीयात्। नापि मरुद्भ्यः॥३॥ अपक्रमाद्वै हविषा मत द्विनयां चकार। यदिममन्नापक्रोमेत
पुन्नाद्युप्रियरन्निति तान्वि तदनपक्रमिणोऽकृत तस्मादिंद्रायैव मरुत्वतं गृह्णीयान्नापि मरु
द्भ्यः॥४॥ ऋतुपात्रान्यां गृह्णाति॥ ऋतवो वा संवत्सरो यज्ञस्तादेः प्रातःसवने यद्युद्गृमेवकल्प्य
तयुद्धत्र ग्रहा गृह्णान्ति यथेतत्परोऽक्षं माध्यंदिने सवने न कल्पंति यदृतुपात्राभ्यां मरुत्वतीया
न्गृह्णाति विशो वै मरुतो न्नं वै विशऋतवो वा इदं सर्वमन्नाद्यं पचंति तस्मादृतुपात्राभ्यां मरु

वतीयान्गृह्णाति ॥१३॥ अथातो गृह्णात्यथ वा इंद्र मरुत्व इह पाहि सोमं यथा शार्याते अपिबः सुत
स्य तव प्रणीती तव शूर शर्मन्नाविवासंति कवयः सुयज्ञाः ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्राय त्वा मरुत्व
त एष ते योनिरिंद्राय त्वा मरुत्वते ॥१४॥ मरुत्वंतं वृषभं वावृधानमकवारिं दिव्यं शासमिंद्रं
विश्वासाहमवसे नूतनायोग्रं सहोदामिह तं हुवेम ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्राय त्वा मरुत्वत
एष ते योनिरिंद्राय त्वा मरुत्वते ॥ उपयामगृहीतोसि मरुतां त्वौजस इति तृतीयं गृह्णाति ॥
अथ माहेंद्रं गृह्णाति । पाप्मना वा एतदिंद्रः संसृष्ट इव यद्विशा मरुद्भिः स यथा विजयस्या २४
कामाय विशा समाने पात्रे स्यादेवं तद्यदस्मा एतं मरुद्भिः समानं ग्रहं गृह्णाति ॥१५॥ तदेवं
सर्वस्मिन्विजिते जयेनाह यथैषीकां मुंजाद्विवृहेदेवं सर्वस्मात्पाप्मनो मुच्यते तस्मान्माहें

इंद्रं गृह्णात्यथो एवैष एतद्यथैषीकां विवृहेदेवं सर्वस्मात्पाप्मनो निर्मुच्यते तस्मान्माहेंद्रं
गृह्णाति ॥१६॥ शुद्ध एव माहेंद्रं गृह्णाति ॥ इंद्रो वा एष पुरा वृत्रस्य वधादथ वृत्रं हत्वा यथा महारा
जो विजिग्यान एवं महेंद्रोऽभवत्तस्मान्माहेंद्रं गृह्णाति महांतमु चैवैनमेतत्करोति वृत्रस्य
वधाद्यत्तस्माद्वै माहेंद्रं गृह्णाति शुक्रपात्रेण गृह्णात्येष वै शुक्रो य एष तपत्येष उ एव महांस्त
स्माच्छुक्रपात्रेण गृह्णाति ॥१७॥ अथातो गृह्णात्येव महाँ इंद्रो नृवदा चर्षणिप्रा उत द्विबर्हा अमिनः
सहोभिः ॥ अस्मद्र्यग्वावृधे वीर्यायोरुः पृथुः सुकृतः कर्तृभिर्भूत् ॥ उपयामगृहीतोसि महेंद्राय त्वै
ष ते योनिर्महेंद्राय त्वेति सादयति महेंद्राय वेनं गृह्णाति ॥१८॥ अथो पात्नीवतं ग्रहं गृह्णाति ।
अग्निं वा नारोमि श्रृणुतो लूखला नुद्धादयतान्ती दाशुरं द्विनय सोम्य स्पवित्रादितिन विदेनाय
सवनान्येवाभिषोत्तरे नि षु एवं तितृ तीयं १

Indira Gandhi National Centre for the Arts

सवनायैवोलूखलानुहादयंति तद्वतीसवनं याम्नी हाशिरं छिनयति तृतीयसवनाय सौम्यं चरुं ७ श्रपय
न्त्येते वै शुक्रवतीरसवती सवने यत्प्रातःसवनं च माध्यंदिनं च सवनमथैतन्निर्धीतशुक्रं यत्तृतीय
सवनं तदाविनस्मान्माध्यंदिनात्सवनान्निर्मिमीते तथो हास्यैतच्छुक्रवद्रसवत्तृतीयसवनं भवति
तस्मादेतामत्र वाचं वदति॥१२॥ ब्राह्मणं ७ द्वितीयप्रपाठकः॥ कं ३ कां १३॥ घ्नंति वा एतद्यज्ञं। यदेनं त
न्वते यद्वै राजानमभिषुण्वंति तत्तं घ्नंति यत्पशुं ७ संज्ञपयंति विशासति तं यदुलूखलमुसला
भ्यां दृषदुपलाभ्यां ७ हविर्यज्ञं घ्नंति॥१॥ स एष यज्ञो हतो न ददक्षे तं देवा दक्षिणाभिरदक्षयंस्तद्यदेनं
दक्षिणाभिरदक्षयंस्तस्माद्दक्षिणा नाम तद्यदेवात्र यज्ञस्य हतस्य व्यथते तदेवास्यैतद्दक्षिणाभि
र्दक्षयत्यथ समृद्ध एव यज्ञो भवति तस्माद्दक्षिणां ददाति॥२॥ तद्वै षड्वा द्वादश वा चतुर्विंशतिं ददातीत्युहे २५

वा शतं दक्षिणाः सोम्योध्वरः स्यादेतद्वै प्रत्यक्षं यज्ञो यत्प्रजापतिः पुरुषो वै प्रजापतेर्नेदिष्ठं ७ सोयं ७ श
तायुः शततेजाः शतवीर्यस्तं ७ शतेनैव दक्षयति नाशतेन तस्माच्छतदक्षिणः सोम्योध्वरः स्यान्नो हि
वा शतदक्षिणेन यजमानस्यार्त्विज्यं कुर्यान्नेदस्याक्षिन्त्रसा निषुमिष्टे हनिष्यंत्यदक्षयिष्यतीति॥३॥ द्वया
वै देवा देवाः। अहैव देवा अथ ये ब्राह्मणाः शुश्रुवांसोनूचानास्ते मनुष्यदेवास्तेषां द्वेधा विभक्त
एव यज्ञ आहुतय एव देवानां दक्षिणा मनुष्यदेवानां ब्राह्मणानां ७ शुश्रुवुषा
मनूचानानामाहुतिभिरेव देवान्प्रीणाति दक्षिणाभिर्मनुष्यदेवान्ब्राह्मणाञ्छुश्रुवुषोनूचानांस्त एन
मुभये देवाः प्रीताः स्वर्गं लोकमभिवहंति॥४॥ ता वा एताः। ऋत्विजामेव दक्षिणा अन्यं वा एत एतस्यात्मा
न७ संस्कुर्वंति यद्यज्ञमृङ्मयं यजुर्मयं साममयमाहुतिमयं ७ सोस्यामुष्मिंल्लोक आत्मा भवति

र्ह्म पात्रीजनं नीतं तितस्माद् द्विगुण एव दक्षिणा देयान्नाद्विगुणः ॥५॥ अथ प्रतिपोन्य गार्हपत्यं दाक्षिणानि जु
होति स दशहोमीये वाससि हिरण्यं प्रबध्य वध्रू यजुहोति देवलोकं मुश्चसदिति विषजते वा मुज्ञातु
सोस्येषु बन्तो देवलोकमुपवानिप्रेतितदन्त्री दक्षिणा यां ददाति सितदक्षिणाम न्वारुस्य यजमानः ॥६॥
चतस्रो वै दक्षिणा हिरण्यं गौर्वासोश्वो नवैतदवकल्पते यदश्वस्य पादमवदध्यात् षद्वा गोः पाद
मवदध्यात्तस्माद् दशहोमीये वाससि हिरण्यं प्रबध्य वध्रू यजुहोति ॥७॥ सौरीं स्यामस्रां जुहोति
तमसा वा अत्रासौ लोकोन्तर्हितः स एतेन ज्योतिषा तमोपहत्य स्वर्गं लोकमुपसंक्रामति तस्मात्सौरीं
स्यामस्रां जुहोति ॥८॥ स जुहोति उदु त्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः दृशे विश्वाय सूर्य७ स्वाहेति २९
त्या गायत्र्या गायत्री वा इयं पृथिवी सेयं प्रतिष्ठा तदस्यामेवैतत्प्रतिष्ठायां प्रतितिष्ठति ॥९॥ अथ

द्वितीयां जुहोति चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्ष७ सू
र्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च स्वाहेत्येतया त्रिष्टुभा लोकमभिवितयोपप्रैति ॥१०॥ अथाग्नीध्रा द्वैविकं वा
जुहोति तदप्स्वा वाग्नीध्रा द्वैविकं वा जुहोत्यग्निर्वै पशूनामीष्टे त एनमस्तुतः परिणीविशान्तत तमेत
या ऋचा प्रीणाति सोऽस्मै प्रीतोऽनुमन्यते तेनानुमतो ददाति ॥११॥ स जुहोति अग्ने नय सुपथा राये
अस्मान् विश्वानि देव वयुनानि विद्वान् युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनो भूयिष्ठां ते नम उक्तिं विधेम स्वा
हेत्याथ यद्यश्वं स्वंवा अभिक्रमेत याददास्यंत्स्यादथ द्वितीयां जुहुयाद्यथुनना द्रियेत ॥१२॥ स जुहोति अय
न्नो अग्निर्वरिवस्कृणोत्वयं मृधः पुर एतु प्रभिन्दन् अयं वाजाञ्जयतु वाजसातावय७ शत्रूञ्जयतु जर्
हृषाणः स्वाहेति घ्राजसा स्वे स्वःगा ॥१३॥ अथ हिरण्यमादाय शाला मन्मेतिं दक्षिणानं बद्दिं दक्षिणा उप

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तिष्ठंतस्ता अग्रेण शालां तिष्ठन्निति मंत्रयते रूपेण वो रूपमभ्यागामिति तुथो वा अग्रे पशवो दानाय चक्रमि
रे तत पनि ध्रुवस्त्वा निरूपाणि शरीरः अच्युपात्ति घेतनानेतु देवाः स्वैरवैरूपैर्यज्ञस्यार्द्ध्या पायंस्ते स्वा
नि रूपाणि जानानात्रास्पुवा यंस्ते रात मनसालं दानाया नवं स्तथा एवि नाने घृणतात्स्वैरवरूपैर्यज्ञ
स्यार्द्ध्यापि तिते स्वानि रूपाणि जानानात्रास्पुवयंतितुरानुमनसालं दानाय नवंति॥१३॥ तुथो वो वि
श्ववेदा विभजत्विति॥ ब्रह्म वितुथस्ता दानात्रहणा विभजति ब्रह्म विद दक्षिणीयं वा दक्षिणीयं च
वि दतुथो हास्येना दक्षिणीया यावेवदत्तानुवंति नादक्षिणीया यु॥१४॥ ऋतस्य पथ्या प्रेतेति। बा विद
वानां पथ्येति संज्ञ तस्य पथेति वं इदं दक्षिणा इति तादतन ज्योति बा यति॥१५॥ अथ सदो न्पेति विश्वः २९॥
पश्यं व्यंतरिक्षमिति विष्वया दक्षिणा याला कुर्विषमित्येवैतदाह॥१६॥ अथ सदः प्रेक्षते। बृतस्येव

दास्पति मिमाचा सदस्पा आतिरिक्त इत्येवैतदाह॥१७॥ अथ हिरण्यमादायाग्नीध्रमभ्यैति। ब्राह्मणमद्यविदे
यं पितृमंतं पैतृमत्यमिति यो वै ज्ञातो ज्ञानस्कलीनः सुपितृमान्पैतृमत्यो वा विज्ञाता या पिकृति पयी दक्षि
णा ददाति ता निर्मर्हज्जयन्मवि माध्यमिति बा वै ज्ञातो व्यचानः संसुधिराजयुः सुधमेत्तदक्षिणामिति सदि
सु धुत्तदक्षिणा॥१८॥ अथैवं हुपसधा॥ आग्नीध्रे हिरण्यं ददात्यस्मु द्वाता देवत्रा गच्छतु इति यां विरातम
ना अविविक्तिं सं दक्षिणां ददाति तु यामहज्जयति देवत्रा गच्छतु इति देवलोकमेप्यसदिति वि बजते बो
घुजातं तुदेवलोकमेवैनमेतुदपि त्रिणं करोति प्रदातारमाविशतु इति मामाविशतु इत्येवैतदाह तथो
हस्मादेताः पुरा व्यानन्न्त्रणेश्यंति तद्यदग्नीध्र प्रथमाय दक्षिणां ददात्यतो हि विश्वे देवा अमृतत्वमपा
जयंस्तस्मादग्नीध प्रथमाय दक्षिणां ददाति॥२०॥ अथ वायुवोपसुधा आत्रेयाय हिरण्यं ददाति ध्व

Indira Gandhi National Centre for the Arts

त्वा त्रदः प्रातरनुवाकमन्वाह स तद्धस्मैतत्पुराश॰ संयुत्त्रिवर्त्मिषीणा॰ होता सार्थेन सादो सुरतम
समलित्वद्मावतस्रुषयोत्रिमब्रुवानुहि त्वयैर्ड्डिदंतमापजहीतिस एतन्नमापाहंनयं विज्योतिर्षद्दिदंत
मोपावधीदिति तस्मा एतज्ज्योतिर्हिरण्यं दक्षिणामनयंज्योतिर्हि हिरण्यं तद्वै स तात्तेजसा वीर्येणर्जिस्त
मापजघानाथैवएतानेवैतज्ज्योतिषा तमापहंति तस्मादात्रेयाय हिरण्यं ददाति॥२१ अथब्रह्मणे
अलोहियत्नं दक्षिणतो निगोपायत्यथाभा अथ होत्रे याधर्मुत्वा॰ह विर्द्दाननासीनान्या मुच पुनरे
न उपस्तौ अथ मैत्रावरुणायाथ ब्राह्मणा॰छं॰सिने अथ पोत्रे अथ नेष्ट्रे अथा छावाकायाथो अग्नीधे अथ आवस्तुते
थस्तु अध्वर्यवे प्रतिहर्त्रे उन्नेत्रे मा यद्ददाति प्रतिहर्त्रा वा एषा सा स्मा एतुदंततः प्रतिहरति तथो हास्मा २८
देताः पुराच्या नभ्रणस्यंति॥२२॥ अथाहेंद्राय मरुत्वते अनुब्रूहीति यत्र वै प्रजापतिरग्रे दोत हेद्र इ

॰ना॥२७ स हिरण्यं प्रत्येति आग्नेयो वाम् खंधुरूणादद॰

त्रांक्ष्कैसर्वेवा अयमिदंदास्पतिनास्मु अयंकिंचनपरिशेक्ष्यतीतिस एतं घृतमुद्यच्छदिंद्राय मरुत्वाते
नुब्रूहीत्युदानाय ततो न्वाददा स एषोथैतर्हि तथैव घृत उद्यच्छतीन्द्राय मरुत्वतेनुब्रूहीत्युदानाय
ततो नु ददाति॥२८ उत स्यो वै दक्षिणा हिरण्यमाज्यानुवीतनात्मनस्त्रायते आयुर्हि हिरण्यं तदस्तुय
आग्नीधं ऊर्ध्वातदाददात्तस्माद्ग्ये तर्ह्यग्नीधे हिरण्यं दीयते॥२९ अथ गौः। प्राणमेवैतयात्मनस्त्रा
यते प्राणो हि गौरन्नं हि गौरन्नं हि प्राणस्ता॰ रुद्राय होत्रे ददाति॥३०॥ अथ वासः। त्वचमेवैतेनात्म
नस्त्रायते त्वग्घि वासस्तद्बृहस्पतये उद्गात्रे ददाति॥३१॥ अथाश्वः। वज्रो वा अश्वो वज्रमेवै
तत्पुरोगां कुरुते अभयं लोकमेप्यसदिति विषज्जातवा अग्नेतेतुषमलोकमुएविनमे तुदपि वि नं करो
तितु ष मा य ब्रह्मणे ददा। त्रियगस्य स्वतद्धरूणो ददा सा मत चुमशीयापुंदेत्रे एषिमयाम र्त्यैप्रति

ग्रहीत्र इति॥२८॥ अथ गां नयेति। रुद्राय त्वा मह्यं वरुणो ददात्विति रुद्रो ह्येतां वरुणो ददात्सोऽमृतत्वम
शीय प्राणो दात्र एधि वयो मह्यं प्रतिग्रहीत्र इति॥२९॥ अथ वासः नयेति। बृहस्पतये त्वा मह्यं वरुणो
ददात्विति बृहस्पतये ह्येतद्वरुणो ददात्सोऽमृतत्वमशीय त्वग्दात्र एधि मयो मह्यं प्रतिग्रहीत्र इति॥३०॥
अथाश्वं नयेति। यमाय त्वा मह्यं वरुणो ददात्विति यमाय ह्येतं वरुणो ददात्सोऽमृतत्वमशीय [illegible] दात्र
एधि वयो मह्यं प्रतिग्रहीत्र इति॥३१॥ अथ यदन्यद्ददाति। कामेनैव तद्ददातीदममुष्य पुत्रा सदिति तत्स
प्रैति को दात् कस्मा अदात्कामो दात्कामायादात्। कामो दाता कामः प्रतिग्रहीता काम एतत्त इति तद्दैव
ताया अतिदिशति। न तु दाक्षानु देवताया अतिदिशेदिदं विष्णुर्देवता सुपिधे सादाप्यमाना श्वः २९
श्वः श्रेयसी भवती दाघेयास्मिन्नग्नावग्न्यादधति स दीप्यमान एव श्वः श्वः श्रेयान्भवति श्वः श्वो ह वै

श्रेयान्भवति य एवं विद्वान्प्रतिगृह्णाति तद्यथा समिद्धे जुहुयादेवमस्तां जुहोति यामधीयते ददाति तस्मा
दधीयं नातिदिशेत्॥३२॥ ब्राह्मणम्॥ त्रया वै देवाः। वसवो रुद्रा आदित्यास्तेषां विभक्तानि सवनानि
वसूनामेव प्रातःसवनं रुद्राणां माध्यंदिनं सवनमादित्यानां तृतीयसवनं तद्वा अमिश्रमेव वसू
नां प्रातःसवनममिश्रं रुद्राणां माध्यंदिनं सवनं मिश्रमादित्यानां तृतीयसवनम्॥१॥ ते हादित्या ऊ
चुः। स यथेदममिश्रं वसूनां प्रातःसवनममिश्रं रुद्राणां माध्यंदिनं सवनमा वृन्त इमं ड्रा निश्राक्रु इत्यु
दुश्युति तश्युति देवा अस्तुवंस्ते संस्थित एव माध्यंदिने सवने पुरा तृतीयसवनादेतमल्लुहवुः स एषो
घ्य तृर्तितुथे ग्रहो हूयते संस्थित एव माध्यंदिने सवने पुरा तृतीयसवनात्॥२॥ ते हादित्या ऊचुः
न वा वा इतरास्मिं सवनेऽस्माकं नेतरास्मिन्नाद्वनो रुन्धासिनः स्मुरिति॥३॥ ते ह द्विदेवत्यान्न्रकु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

४ द्धर्युरेवा आवयत्यद्धर्व्युनुहोमं जुहोति प्रतिप्रस्था ता ३

राद्धा स्त्रो दिविश्रीमो हं तच्छुष्मा न्याविशा मुते॥४॥ तु इद्धिदेवत्याञ्जुह्वः किमस्मात्कं ततः स्यादित्यस्मानि
न्नु वषट्कृतानविषयथो जुहोदित्या जुह्वतोऽथ तितु द्विदेवत्यान्प्राविशन्॥५॥ सर्वत्र प्रातःसवने द्विदेव
त्यैः प्रचरति तत्र प्रतिप्रस्थाता दित्यपात्रेण द्रोणकलशात्प्रतिनिगृह्णाति तदुपयाम गृहीतोसीत्येतावता
दित्यस्त्वेति स८ स्त्र व म्मवनपच्ये तु पातिवमे वसु विक्ष्व॥ ६ तत्र प्रतिप्रस्थाता प्रतिनिगृह्णाति द्वि
देवत्यान्विप्राविशन्नस्मान्निरन्तु वषट्कृतानविषयथो जुहोदित्या जुह्वतो वा ऽत्र प्रदद्वितीयामाकृतिं ज
होति स्विष्टकृता तविनां जुहोति स्विष्टकृतो वा एतत्तु वषट्कृयां ततथो हास्मै तत्तु वषट्कृताद्दृष्ट स्विष्टकृ ४०
तानवं च्युत्तरार्द्धे जुहोति यदाद्वे तस्य देवस्य दिक्तस्मादुत्तरार्द्धे जुहोति॥७ षट्वव प्रतिप्रस्थाता प्रतिनि
गृह्णाति द्विदेवत्यान्विप्राविशं सर्वानेवप्राविशं स्तत्म्य एवेतन्निर्मिमीते अपिदधाति द्रोणस्यो बिल

स्पृष्टिं कुर्यात् अगाये पात सोमस्य ८ रुद्रस्व मा वादन्ननिति यज्ञो वै विष्णुस्तस्य ज्ञायुवेतत्परिददाति गुप्त्या अ
थाहसंस्थित एव माध्यंदिने सवने पुरा तृतीयसवनादहि यजमानेति॥९॥ तेसंप्रपद्यंते। अथ धर्त्तु ज्वय
जमानश्चाग्नीध्रश्च प्रतिप्रस्थाता वा नेता यथो न्यः परिवरोजवध्युत्नेद्वास्त्रपिदधातिरज्ञोस्या सूर्विलस्तु
रथाधर्त्तु यादित्यस्थालीवादित्यपात्रं वा दत्तेसत्त्व पर्युपरीश तन्त्रतेविगृह्णाति नुद्य वर्ष्यात दिति॥९॥ अ
थ गृह्णाति। कदाचन स्तरीरसि नेन्द्र सश्चसि दाशुषे। उपोपेन्नु मघवन्भूय इन्नु ते दानं देवस्य पृच्यत इत्य
आदित्येभ्यस्त्वेति॥१०॥ तं ह्वैनोपयामेन गृह्णीयात्॥ अत्रोत्वैव षडुपयामेन गृहीतोऽस्त्वायुजामि
तायै जामि स्यु ऊर्ध्वा ग्रादनमत्राष्टुपयामेन गृह्णीयात्॥११॥ अथापगृह्य स्वधूनराज्यति। कदाचन प्रयुच्छ
स्युभे निपासि जन्मनी। तुरीयादित्य सवनं त इन्द्रियमातस्थावमृतं दिव्यादित्येभ्यस्त्वेति॥१२॥ अथद

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

धिग्रह्णाति। आदित्यानां त्रितीयसवनमादित्यान्वा अनु पशवस्तत्पशुष्वेवैतत्पयो दधाति तद्दधि पशु
ष्ठ पयो दितं मध्यतद्दवगृह्णीयादित्या कुर्मध्यतद्दवहीं दुपशूनां पयो दृति पश्चादिवेवे वगृह्णीयात्पश्चादि
वहीं दं पशूनां पयः॥१३॥ स द्दवदाधिग्रह्णाति कुतो छिद्रा वाएतु स० स्रवा जवंति नाल माकुर्व्येतानेवैत
त्पुनराप्याययति तथा लमाकुर्व्ये जवंति तस्माद्दधिग्रह्णाति॥१४॥ स गृह्णाति। यज्ञो देवानां प्रत्ययेति सुम्नमा
दित्यासो भवतामृडयंतः। आ वोर्वाची सुमतिर्ववृत्याद०ोरंहोश्चिद्या वरिवोवित्तरासदादित्येभ्यस्त्वेति॥१५॥
तनुपा० श्रु सवनेन मेक्षयति विवस्वो आए ष आदित्यो नि दानेन वु उपा० श्रु सवन आदित्य ग्रहो वाए ४१
षभवति तादन० स्वए वंताए प्रीणाति॥१६॥ तन्न दशापवित्रेणोपस्पृशति। एतद्वै शृतं कवतारसव
तीसवने यत्प्रातः सवनं वमाध्यंदिनं वसवनमुष्येनान्निदृौ तस्तु शृत्तीयसवन० सप न्नदशापविप

वित्रेणोपस्पृशति तेनो हास्यैतच्छृतंकृतं भवति सवत्तृतीयसवनं भवति तस्माद्दशापवित्रेणोपस्पृश
ति॥१७॥ समेक्षयति। विवस्वन्नादित्यैष ते सोमपीथस्तस्मिन्मत्स्वेत्ययो न्वेतदुपा० शुसवनं प्रयच्छत्ययाहो
न्वेतारमास्त्रज्याद्वृति तानाधवनीयेवाप्यजुति चमासु वा॥१८॥ राजानमुन्नीय। आदित्यानां त्रितीय
सवनमादित्या वा अनु प्राणास्तदेनं स्वएवैतायैप्रीणात्युपांशु वैतिद्वारा॥१९॥ अथापिधाय पात्रिष्काम
तिरच्छो न्याह्वनिमनुरथाह्तादित्येभ्यो नु कृ हो यत्र सु पश्पे घृदिकाम्यैताम्भा स्वैव वसुंपश्पदादित्येभ्यः
प्रियेभ्य प्रियेभ्यः प्रियधामभ्यः प्रियव्रातेभ्यो महस्वसरस्य पतिभ्य उरोरन्तरिक्षस्याध्यक्षेभ्य इति वृष्णद्धातउ
होतिना तु वषट्करोति नेत्पशून्नग्नौ प्रवृणजानीति प्रयच्छति प्रति प्रस्थात्रे स० स्रावा॥२०॥ अथ पूतभृतः
प्रपुष्ट आग्रयणमादत्ते दीवी न दशापवित्रे हि। तत्वं तिप्रस्कंदयत्यथ धुराग्रयणस्योपसंगृह्णाति प्रति

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

दित्यग्रहो वा॰ऽरुषभवतिन वा॰ आदित्यग्रहस्यानुवषट्कारो॥

प्रस्थितासु स॰स्रवा वा न यच्छन्ने ताव मसे नवादं व नेन वा॥२४॥ तंवत स्तरणो धारा णा माग्रयणं गृह्णाति॥ आ
दित्या नो द्विरतीयसवनमादित्यान्वा अनुगावस्तस्मादिदं ग्रावां चतुर्द्धा विहितं पुयस्तस्मा यत स्तरणां धारा
णा माग्रयणं गृह्णाति॥२५॥ तद्युत्प्रति प्रस्थाता स॰स्रवो सं प्रगृह्णाति॥ औयतुस्माद्धि सावित्रं गृह्यन्ते
ष्यन्नवतितुदस्य सावित्रेणो वानुवषट्कृता भवति॥२६॥ षद्धेव प्रतिप्रस्थाता स॰स्रवो सं प्रगृह्णाति तिदुरा
वा एत्य एतु निश्रा कूर मद्धो ग्रः पुरा तृतीयसवनात्तृतीयसवनाय वा एष ग्रहो गृह्यते तदादित्यास्तृ
तीयसवनमुपियंतितु यो नुब दिर्ह्यं षन्नाप्नुवंति तस्मात्प्रति प्रस्थाता स॰स्रवो सं प्रगृह्णाति॥२७॥ आ
लयं॥ मनो ह वा अस्य सविता तस्मात्सावित्रं गृह्णाति प्राणो ह वा अस्य सविता तु स वा स्मिन्नेतत्पुरस्ता ४२
२ तृतीयोध्यायः प्राणं दधाति उपांशुं गृह्णाति तामेवास्मिन्नेतत्पश्चात्प्राणं दधाति सावित्रं गृह्णाति ता विमाउ

नयतः प्राणोदितौ अस्थायमु पटिष्टा घस्मा धस्ता तां॥ त्तत वा विसंवत्सरो यदृतुः ते दृः प्रातः सवने प्रच्यवम
वकल्प्यं त यदुपांशुग्रहान् गृह्णाति अथ तत्परोक्षं माध्यंदिने सवने वकल्प्यं ते यदुपांश्वं तर्यामौ मथ्नतीया गृह्णा
ति न वा अच्चर्त्तु न्य इति कुवन्न रं गृह्णाति न त्तु पात्राप्यां कुश्चन स्तुहा हा ग स्यति॥ एष वै सविता य एष तप
ति एष उ एव सर्वे ऋतवस्तु तवः संवत्सरस्तृतीयसवने प्रच्युत्तम वकल्प्यं तत्तस्मात्सावित्रं गृह्णाति॥ उ
तं ग्राहउपांशुपात्रेण गृह्णाति॥ मनो ह वा अस्य सविता प्राण उपांशुस्तस्मादुपांशुपात्रेण गृह्णाति॥ अथ त
यमिपात्रेण वा समानं ह्येतद्यदुपांश्वंतर्यामौ प्राणोदानौ हि॥४॥ अर्द्धं॰ आपाक्षा॥ अथाग्रयणाद्गृह्णाति
मनो ह वा अस्य सविता आग्रयण आत्मन्नेवैतन्मनो दधाति प्राणो ह वा अस्य सविता आग्रयण आ
त्मन्नेवैतत्प्राणं दधाति॥५॥ अथातो गृह्णात्येव वा घामम मधुसवित घामिमुश्वा दिवेदिवे वामम स्मा ऽ॰

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

सावीःधामस्य हितद्यस्मादवच्छेरया। धयाबीमजाजःस्याम उपयामगृहीतोसि सावित्रोसि चनोधाश्च
श्चनोधा असि चनोमयि धेहि। जिन्व यज्ञं जिन्व यज्ञपतिं भगाय तेति॥५॥ तं गृहीत्वा न सादयति। मनो ह वा अस्य
सविता तस्मादिदमसन्नं मनः प्राणो ह वा अस्य सविता तस्मादयमसन्नः प्राणः सञ्चरत्यथाह देवाय सावि
त्रेउक्ष्वूहीयाश्राव्याह देवाय सवित्रे प्रेष्येति वषट्कृते जुहोति नानुवषट्करोति मनो ह वा अस्य सविता ने
न्मनो नाप्नो प्रवृणजानीति॥७॥ अथ शुक्लदितेन पात्रेण॥ विश्वादेवं ग्रहं गृह्णाति तत घदुलं दितेन पात्रेण
विश्वदेवं ग्रहं गृह्णाति न वै सावित्रस्यानुवषट्करोत्यतस्माद्धि विश्वं देवं ग्रहं गृह्णात्येव भवति तदस्यैव
श्वदेवेनैवानुवषट्कृतो भवति॥८॥ यद्वेव विश्वदेवं ग्रहं गृह्णाति मनो ह वा अस्य सविता सर्वमिदं विश्वे ४
श्वदेवेनैवानुवृजद्कृतो भवति॥८ यद्वेव विश्वदेवं ग्रहं गृह्णाति ... करोति तदिदं सर्वं मनसः कृतानुकरमनुवर्त्म॥९
देवा इदमवेत सर्वं मनसः कृतानुकरमनुवर्त्म करोति
प्राणो ह वा अस्य सविता नेत्प्राणमनो प्रवृणजानीति ४

यद्वेव विश्वदेवं ग्रहं गृह्णाति। प्राणो ह वा अस्य सविता सर्वमिदं विश्वेदेवा अस्मिन्नेवेत सर्वस्मिन्प्राणोदानौ दध
ति तावि मावस्मिं सर्वस्मिन्प्राणोदानौ हितौ॥१०॥ यद्वेव विश्वदेवं ग्रहं गृह्णाति विश्वदेवं वै तृतीयसवनं त
दुच्युत एव सामतोऽस्माद्विश्वादेवं तृतीयसवनमुच्यते जक्षौ येतादवञ्जुषं पुरस्य रणतो बृहज्जं महाविश्वदे
वं गृह्णाति॥११॥ तं वै प्रतन्नेनागृह्णाति विश्वदेवा हि प्रतन्नदत्ता हिदे विन्यतन्नु यैद्यतो मनुष्या न्नीतः पितृ
भ्यस्तस्माद्विश्वदेवः प्रतन्नत॥१२॥ तं वा अध्वरोरुक्कगृह्णाति विश्वेभ्यो ह्येनं देवेभ्यो गृह्णाति सर्वैविवि
श्वदेवा यद्दत्वा यद्यजू६ बिषसामानि सबुदाविने विश्वस्मादेवेभ्यो गृह्णाति तितुनाहास्य बहुरोरुज्ञान्नव
तितुस्मादध्वरोरुक्कगृह्णाति॥१३॥ अथातो गृह्णात्येवोपयामगृहीतोसि शर्मासि सुप्रतिष्ठान इति प्र
प्रजापतिर्वै हङ्डुः प्रजापतये नमः इत्येवैतदाह॥
ता विरुशर्मासि सुप्रतिष्ठानो बृहदुक्षायनम इति

Indira Gandhi National Centre for the Arts

त्रिष्टुभस्मादादेवत्यएषुतस्मात्रिष्टुभस्मादेवत्यइतिसादधातित्रिष्टुभस्मादैन्द्रंदेवत्यागच्छात्यथतस्य
प्राकुपविशति॥१३॥सप्तत्रेताहोताश्च सतिएकयावदशनिश्चस्यन्नततंच्यामिष्टयच्चिशनीवा
तिसृनिश्चबुद्धसत्रिशनाचनिस्तुद्विर्वायविहतोत्रिस्तुंचेतितदेतस्यांचायथायाम्यविपात्राणित्रिस्तु
ज्यातत्रायुत्रजोत्रावैपशवःप्राणोविप्रायुःप्राणेनहिपशवश्चरंति॥१५सहादेवेभ्यःपशुनिरुपचक्रामतांद
वाःप्रातःसवनेन्वमंत्रयंतसुनोपावर्त्ततमाध्यंदिनेसवनेन्वमंत्रयंतसहनैवोपावर्त्ततंतृतीयसवने
न्वमंत्रयंत॥१६॥सुत्तोपावर्त्तन्नुवायसंहृउपावर्त्तयन्निमतुनःस्यादितित्रेयोवितानिपात्राणिस्तुज्येर ४४
स्तुपात्रिमुपावर्त्तंतितदनेनतपात्राणिस्तुज्यांतयादेवापवान्नाप्रातःसवानगच्छन्नुथेनने
तत्पात्राणित्रिस्तुज्यांतयदाहनिम्नुद्विर्वायविहतात्रिमुंवतिपशवोवैनिस्तुतस्तत्पशुनिरुवितत्पा

त्राणित्रिस्तुज्यांत॥१७॥सप्रातःसवनउपावर्त्तत।गायत्रंवैप्रातःसवनंब्रह्मगायत्रीब्रह्मणैवेहपशु
नारुविष्यंनुथप्रन्माध्यंदिनेसवनउपावर्त्तदिंद्रंवैमाध्यंदिनंसवनंक्षत्रमिंद्रःक्षत्रेणैवेहपशु
नारुविष्यंनुथप्रतृतीयसवनउपावर्त्ततावैश्वदेवंवैतृतीयसवनंसर्वमिदंवैश्वदेवासुसा
दिमेसर्वत्रैवपशवः॥१८॥अ॥२०॥सोमोनवरुणाचुवरति॥सोमोवैदेवानांहविस्थैतत्सो
मायैवहविक्रियातथातःसोमानंतरितोन्नवतिवरुणवतिवरुणैदेवानामुन्नोमादानाहिवरु
णोदन्नोहितयदमन्नतस्मात्त्ववरुणवति॥१॥तेननुप्रातःसवनेत्रचरति।नमाध्यंदिनेसवनएतवि
देवानांनिष्केवल्येसवनेयत्प्रातःसवनंचमाध्यंदिनंचसवनंपिन्द्रादेवत्यौवेसोमपान॥सयत्प्रा
तःसवनेवापश्चरतामाध्यंदिनेवासवनेसमुदहृउर्पादेवेभ्यश्चपितृभ्यश्चातनतृतीयसवने

Indira Gandhi National Centre for the Arts

प्रचरति विश्वादेवं द्वितीयसवनं तथा होसमदं करोति नान्तु वाक्यामुच्चारस तदु त्वेव पुरां वः पितुरस्तु स्मा
न्नानु वाक्यामुच्चाहा ॥३॥ अथ चतुर्गृहीतमाज्यं गृहीत्वा आश्राव्याह घृतस्य यजेति ब्रूयाद्धा तदु होतितथा
अतः त्र्यम्ब्राज्यतयो दुताम्नुवंतितास्य एवैनं दं तर्द्धयतितथा होसमदं करोति ॥४॥ स आज्यस्योपस्तीर्य द्विश्च
रोरवद्ययुथो पुरिष्टादाज्यस्याभिघारयत्याश्राव्याह सोमस्य यजेति ब्रूयाद्धातदु होति ॥५॥ अथोपस्तृत्य चतुर्गृ
हीतमाज्यं गृहीत्वा आश्राव्याह घृतस्य यजेति ब्रूयाद्धा तदु होतितथा होसमदं करोति सखुदिका मुये तोल
यतः पुरियाद्य घघु कामुप्यताम्य तरतः पुरि यजेत ॥६॥ अथ वरणी तिस्कृत्य वति। तस्या चतुर्गृहीतमाज्यं
गृहीत्वा ध्रुवं शालाकि द्विस्त्या न्याघारयति तं घुच्छालाके द्विस्त्यो न्याघारयति। यदु वेनानदेदेवा अ ४५
ब्रुवंस्तृतीयसवनेवा घृतालुकृतिः प्राश्यतिन सोम्या पहतोऽद्वितुष्णसो मपीयस्तेनासामाकृति नार्हथि
नद्या अनज्वृद्धः आकुतीर्हिष्यन्नवति नाम्यः एवैतदन्तर्दधातिष्ठ

तिसेनानेषा तृतीयसवनं एवघृत्याकुतिः प्राश्नातिन सोम्या शुच्छालाके द्विस्त्या न्याघारयति तानेतु रेवस्तु
लिर्वद्यापकीर्णं यथान्वेव्याघारयति मार्जालीय एवोत्तमं ॥७॥ नद्वैके आग्नीध्रीयस्तु नराघारयं तु द
न्त इदं कुर्मान्तु संतिर्छता इति तदु तथा नुकुर्यान्मार्जालीय एवोत्तमं ॥८॥ स ध्रुवा ध्रुवः। शालाके द्विस्त्या
न्याघारयतितस्मातिप्रस्थातापालीवतं गृहं गृह्णाति यज्ञाद्वै प्रजाः प्रजायंते यज्ञात्प्रजायमाना मिथुना
त्प्रजायंते मिथुनात्प्रजायमाना अंततो यज्ञस्य प्रजायंते तदेनाएतदंततो यज्ञस्य मिथुनात्प्र
५३ जन नात्प्रजनयतितस्मान्मिथुनात्प्रजननादंततो यज्ञस्य माः प्रजाः प्रजायंते तस्मात्पालीवतं गृह्णाति
॥१॥ तं वा उपांशु पात्रेण गृह्णाति। यदि सावित्रमुपांशु पात्रेण गृह्णीयाद्यदं तर्यामपात्रेणैतं यदि सा
वित्रमंतर्यामपात्रेण गृह्णीयदु पांशुपात्रेणैतं समानं वै तद्यदु पांशु तं तर्यामौ प्राणोदानौ

ग्नाः सनुदानो वृषा वृग्ना ग्ना योषा पत्नी मिथुनमेवैतत्प्रजननं क्रियते ॥१०॥ तं वा अपुरोरुक्कं गृह्णाति द्वी
यं वि पुरोरुक् स्त्री पुंसौ वै दधतीति तस्मादपुरोरुक्कं गृह्णाति ॥११॥ अथातो गृह्णात्येवोपयामगृहीतो
सिः बृहस्पतिसुतस्य देव सोम त इति ब्रह्म वै बृहस्पतिर्ब्रह्मसूतस्य देव सोम त इत्येवैतदाहेंदोरिं
द्रियावत इति वीर्यवत इत्येवैतदाह यदाहेंदोरिंद्रियावत इति पत्नीवतो ग्रहाँ२ ऋध्यासमिति न संग्र
ति पत्नीस्यो गृह्णाति न स्त्री पुंसौ वै दधतीति तस्मान्न संप्रति पत्नीस्यो गृह्णाति ॥१२॥ अथ यः प्रचरणा७
स७स्रवः परिशिष्टो भवति तेनैन७ श्रीणाति समर्दयति वा अन्यान्ग्रहांछ्रीणंनथैतं मर्दयति घृता
चा आज्यमेतेन वै देवा वज्रेणाज्येनाघ्नन्नेव पत्नीर्निरा वंस्ता हता निरष्टा नात्मनश्च नेशत तदा घृतस्य
चनेशत तथो एवैष एतेन वज्रेणा ज्येनाहंत्येव पत्नीर्निरिष्णोति ता हता निरष्टा नात्मनश्च नेशाते

नुदा घृतस्य च नेशाते ॥१३॥ स श्रीणाति अहं परस्तादहमवस्ताद्यदन्तरिक्षं तदु मे पिता भूत् अहं सूर्यमुभ
यतो ददर्शाहं देवानां परमं गुहा यदिति स यदहमहमिति श्रीणाति पुंस्येवैतद्वीर्यं दधाति ॥१४॥ अथा
हाग्नीत्पत्नीवतस्य यजेति वृषा वा अग्नीद्योषा पत्नी मिथुनमेवैतत्प्रजननं क्रियते स जुहोत्यग्ना३इ
पत्नीवन्निति वृषा वा अग्निर्योषा पत्नी मिथुनमेवैतत्प्रजननं क्रियते ॥१५॥ सजूर्देवेन त्वष्ट्रेति त्व
ष्टा वै सिक्त७ रेतो विकरोति तदेवैतत्सिक्त७ रेतो विकरोति सोमं पिब स्वाहेत्युत्तरार्द्धे जुहोति या
दृशा आकृतयस्ते देवा अथैनाः पत्न्य एवं पिबहि मिथुनं जुहोत्युत्तरतो हि स्त्री पुमा७ समुपशेते तस्मा
स्यर्धर्चे रन्तीद्धनद७ सत्याहा धर्षं रूपमाद्रू यस्वे तिन त्न त्वचा उपह्वायन्ते को हि तस्य निरष्टस्य
उपह्वयेत निरष्टं हि इष्टयो पहयतन्तु ह्वयस्पाज्ञो वृष द्रुर्थेति तस्मात्त्वष्टा वो पह्वयेत ॥१६॥ अथ सं
च्युपहवस्तोविप्रत्यवोपह्वयतनु

अ६

मिथुनमेवैतत्प्रजननं क्रियते ऽ३ सानयति ने ष्टा ४

प्रेष्यति। अग्नीन्नेष्टुरुपस्थमासीदस्वेष्टः पत्नीमुदानयोद्गात्रा संख्यापयोन्नेतर्होतुश्चमसमनूंनय
१४७८ सोमं मातिरीरिच इति वषट्कृते होमः स्यात्।।१७।। यद्धुत्वा स्यात्। सोमं प्रजा वर्धयेति ब्रूयात्। सविता देवेत
सात्र मग्नीन्नेष्टुरुपस्थमासीदत्याग्निर्वा एष निदानेन यदाग्नीध्रो ष बा नेष्टा ष्टा बा वा अग्नीध्रो षानु
द्वौ पत्नीतामुद्गात्रा संख्यापयति प्रजापतिर्वा एष सिरतो धरतो मयि धेहीति प्रजापतिर्वा उद्गाता वा
षा पत्नी मिथुनमेवैतत्प्रजननं क्रियते।।१८।। ब्राह्मणो।४। पशवो वै देवानां छंदांसि तद्यथेदं पशवो
युक्ता मनुष्यान्वहन्त्येवं छंदांसि युक्तानि देवेभ्यो यज्ञं वहन्ति तत्र छंदांसि देवांस्समतर्प ४
यन्नथ छंदांसि देवाः समतर्पयंस्तदतस्तत्स्वागतं यच्छंदांसि युक्तानि देवेभ्यो यज्ञमवाक्षुर्यद
नोत्समतीर्पन्।।१।। अथ हारियोजनं गृह्णाति। छंदांसि वै हारियोजनं छंदांस्येवैतत्संतर्पयति

रिक्तास्तस्मादति २

तस्माद्धारियोजनं गृह्णाति।।२।। तं वा अतिरिक्तं गृह्णाति। यदा हि शेषा राहाध्येनं गृह्णाती दं ह्येदनं
अथ छंदांस्यतिरिक्तान्यथ मनुष्या अथ पशवो ऽतिरिक्तं गृह्णाति।।३।। द्रोणकलशे गृह्णाति। वृत्राद्वि
सोम आसीत्तं यत्र देवा अघ्नंस्तस्य मूर्द्धोद्ववर्त्त स द्रोणकलशो ऽभवत्तस्मिन्यावान्वा यावान्वा रसः
समस्रवदतिरिक्तो वै स आसीदतिरिक्त एष ग्रहस्तदतिरिक्त एवैतदतिरिक्तं दधाति तस्माद्द्रोणक
लशे गृह्णाति।।४।। तं वा अपुरोरुक्कं गृह्णाति। छंदोभ्यो ह्येनं गृह्णाति स यदेवैनं छंदोभ्यो गृह्णाति ते
नो हास्यैष पुरोरुग्वान्भवति तस्मादपुरोरुक्कं गृह्णाति।।५।। अथातो गृह्णात्येव वा उपयामगृहीतो ऽसि
हरिरसि हारियोजनो हरिभ्यां त्वेन्द्र्यक्षामवेहरीत्त्वक्षामा स्या ७ छेनं गृह्णाति।।६।। अथ धानाः
वपति। हर्योर्द्धानास्थ सहसोमा इंद्राय इति तद्यादेवात्र सितं च छंदांसि तं च तुदु वितसु धैनं दयति ७।।

तस्यो न्नेतुम्श्रावयति। अतिरिक्तो वा उन्नेतानुख्यापोनुस्याश्रावयत्यतिरिक्त एवमुत्तदतिरिक्त एवै
तदतिरिक्ते दधातितस्माद्युन्नेताश्रावयति।८। स्वर्ग्यं नाधिनिधायाश्रावयति। स्वर्गो ह्यस्यै वोयाहधा
नासोमस्यानुब्रूह्याश्राय्याहधानासोमानाश्रस्थितानाश्रावयतिवषट्कृतेतयो वा अनुवजबूतिथधा
नावितिसंतेनच्छावा।५। तद्वैको। होत्रेद्रोणकलशं प्रतिपराहरन्ति वषट्कृत इति वदन्तस्तदु त
थानकुर्याद्यथावमसंघा अन्येनदो अथैवातिरिक्तस्तस्मादतास्मिं सर्वेषामेव उन्नदस्तस्माद्वा
नाविलिसंतनचूाय।।१०।। तानुदङ्किःख्यादेयुः। पशवो वा एतेनेत्सर्व्वप्रसादेकस्यामहा इति प्राणे
रवनद्धयंतिसूक्ते अध्वसुनिर्जद्धो योगोसुनिरिति पशवो वै तेतस्यौतस्यतदृष्टयजुषस्तुतस्ता
मस्यतीद्यानिहिंयजूष पिनवतिस्तुतास्ता मा:शास्त्रो क्सस्येतिशस्त्रानिस्तुकानि नवं च्युपहूत

हाहसूक्ते अध्वसुनिर्जद्धो योगोसुनिरिति २

स्योपहूतोनद्भयामीच्युपहूतस्यास्वतदुपहूतोनद्भयति।।११।। तानाप्तो प्रकिरेयुः। नेदुच्छिष्टमन्नो गुह्वा
दित्युत्तरावेदोवव नुविवयंतितथान्न बहिर्द्धोषन्नाइवेलि।।१२।। अथ चमसपात्रीं समवमृशंति। बाले केसु
वोमाद्याववृद्ध।तम्थावृक्षुक्तो वृरे। दवोमानबज्ञाचिज्यंऊर्ध्वं च्युतावेयुक्तः दाणुतवावितालिश
तशांतिरापोन्नेबजंतक्षादवान्नद्धएवातवाविवालिशातशांतिरापस्तदङ्किःशांयाशमयेततदङ्किःसं
दधतेतस्मात्सर्वपात्रीं समवमृशंति।।१३।। तसमवमृशंति। संघोर्यसापयसासुंतन्रलिराग्नमहिम्न
सासुरशिवेनतेनत्वाद्दत्रोविदधत्रायोनुमाद्धुतचो वद्धिलिष्टमितिषद्विदृढ तसंदधाति।।१४।।
अथमुखान्युपस्पृशंति।तद्वयंतघुस्मा मुखान्युपस्पृशंतमृतंवा आपोमृतनैवेतत्संस्पृशंतएतदु
विवेतकर्मणिऊर्घांतस्मान्मुखान्युपस्पृशंते।।१५।। ब्राह्मणं ५।। नानिवारनानि नवसमिद्ध्यजू॰

४८

ऽध्यनः १
एकयाइ २
अद्भुर ३
...
५
उत्तरनरा ६
...बद ७
श्री ८
ग्रो ९
अपाइ... १०
अपाद्या... ११
म...म १२
... १३
२ नाराम

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

७षि जुहोति तद्यं त्रु क्षसमिष्टयजूं७षि जुहोति नववा अमूर्बीहिष्य वमानस्तो त्रियाजवंति सेषाजयतो ऽन्न
नो विराड् जननाय तस्माद्वा अजयतो ऽन्न नाम्नजननात्प्रजापतिः प्रजाः ससृज इतश्चोर्द्ध इतश्चावाचीस्त
थो एवैषु एतस्मादुन्नयत एवान्न नात्प्रजननात्प्रजाः सृजत इतश्चोर्द्ध इतश्चावाचीः॥१॥ हिंकारस्तो त्रिया
णां दशमः स्वाहाकार एतयोस्तयो हास्यैषान्न नाविराट् शंदशिनी भवति॥२॥ अथ यस्मात्समिष्टयजूं
७षि नाम यस्या वा एतेन यजुर्नादेवता क्कयति षास्य एषु यज्ञस्या यात सर्वाविततयाः समिष्टा भवंति तथ्य
स्तु सर्वास्तु समिष्टास्वथैतानि जुहोति तस्मात्समिष्टयजूंषि नाम॥३॥ अथ यस्मात्समिष्टयजूं७षि
जुहोति गिरिवानं द्ववा एतदीजानस्यात्मा भवति यज्ञस्य तु वंतितस्याहिददाति तमेवात स्त्रिनिःक्रु
राथायप्यति॥४॥ अथ यस्मात्सुत्तराणि त्राणि जुहोति या वा एतेन यजुर्नादेवताः क्कयति याम्य एष यज्ञो

यत्तत्प्रह विनाऽऽसातयावत्त समिष्टयजूं७षि जुहोतीमानि तुनो जुह्व वितिता एवैतद्यथायथं व्यवसृज
ति यत्र यत्रासां चरणं तद्वं॥५॥ अथ यस्मात्त्रीणि त्राणि जुहोति त्रिवृत्त्वा एतदजीजनत याद नमतततं जन
यित्वा यत्रास्य वति धात स्रुतिष्ठापयति तस्मात्समिष्टयजूं७षि जुहोति॥६॥ स जुहोति। स मिं दूर्णो घन
सानेषिगोत्निरितिमनसेति तन्मनसा गिरिवानमाप्यापयति गोत्निरिति तज्जो नीरितिवानमाप्यापयति स७
हरिलिर्मघवं स७ स्वस्यासं ज्ञलाादवयततं यदस्तीति ज्ञलोतित ह्ळ्गाः रिरिवानमाप्यापयति सं द
वानां७ समतायद्भियाना७स्वाहाऽ गा संत्र ब्रं सा पयसा सं तनूभिरितिबर्धं स्तेतितद्यवंसा रिरिवानमाप्या
पयतिपयसेतिरसोवै पयस्तत्पयसा रिरिवानमाप्यापयत्यगन्महि मनसा स७ शिवेन व्रतदास्तुदत्रा नि
दधत् रायास्मासुमाध्युं तन्वोयद्विलिष्टमिति यद्विरिष्टं तत्सं दधाति॥७॥ धाता रातिः सवितेदं जुषंतां प्रजा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

सं०भ०आ०सं० २०१८८

पातिन्निषिपुदेवो ऽग्निः ॥ त्वष्टा विष्णुः प्रजया सᳫ रराणा यज्ञमानाय द्रविणं दधातस्वाहेति तद्यद्वा रिरिचानं ऽन
राधायय [illegible] ति यद्वाह यजमानाय द्रविणं दधत तस्मा हेति ॥ ४ ॥ सुगावो देवाः सदना
ऽकर्म य ऽआजग्मेदᳫ सवनं जुषाणा इति सुगानि वो देवाः सदनान्यकर्म य ऽआगात दᳫ सवनं जुषाणा
इत्येवैतदाह भरमाणा वहमाना हवीᳫषीति तद्देवता व्यवसृजति भरमाणा ऽ हते पुंत्र्यवा हना घृदमा
ना उत एवेते ह्येवैतद्यो वितदाह तस्मादाह भरमाणा वहमाना हवीᳫष्यस्मे धत्त वसवो वसूनि
स्वाहा ॥ ५ ॥ याँ ऽआवह ऽउशतो देव देवांस्तान्प्रेरय स्वे ऽअग्ने सधस्थ इत्यग्निं वा ऽएतदाह यान्देवानावहा ऽउ
न्देवानाव [illegible] हेति तमेवैतदाह यान्देवानावाक्षीस्तान्गमय स्वं ऽयात्रेषां चरणं तदन्विति ज
क्षिवाᳫसः पपिवाᳫसश्च विश्व इति जक्षिवाᳫसो हि पशुं पुरोडाशं भवन्ति पपिवाᳫस इति पपिवाᳫसो हि

सोमᳫ राजानं भवन्ति तस्मादाह जक्षिवाᳫसः पपिवाᳫसश्च विश्वेसुं घर्मᳫ स्वरातिष्ठतानु स्वाहेति तद्य
थादेवता व्यवसृजति ॥ १ ॥ वयᳫ हि त्वा प्रयति यज्ञे ऽअस्मिन्नग्ने होतारमवृणीमहीह ऋधगया ऋ
धगुताशमिष्ठाः प्रजानन्यज्ञमुपयाहि विद्वान्स्वाहेत्यग्निमेवैतदाह विद्वान्वयाग्निं व्यवसृजति ॥ २ ॥
देवा गातुविद इति गातुविदो हि देवा गातुं वित्त्वेति यज्ञᳫ हि वित्त्वेत्येवैतदाह गातुमितेति तदेनं यथायथं व्यवसृ
जति मनसस्पत ऽइमं देव यज्ञᳫ स्वाहा वाते धा ऽइत्ययं वै यज्ञो यो ऽयं पवते तदिमं यज्ञᳫ सम्भृत्यैतस्मिन्नाद
धाति धापयति यज्ञेन यज्ञᳫ संदधाति तस्मादाह स्वाहा वाते धा इति ॥ ३ ॥ यज्ञ यज्ञं गच्छ । यज्ञपतिं ग
च्छ स्वां योनिं गच्छ स्वाहेति तत्प्रतिष्ठितमेवैतद्यज्ञᳫ संतᳫ स्वायां योनौ प्रतिष्ठापयत्येष ते यज्ञो यज्ञ
पते सहसूक्तवाकः सुवीरस्तं जुषस्व स्वाहेति तत्प्रतिष्ठितमेवैतद्यज्ञᳫ संतᳫ सहसूक्तवाकᳫ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

सर्वं वीर्यं युज्यमानेन ततः प्रतिष्ठापयति ॥१४॥ आत्मनः ॥७॥ इति द्वितीयः प्रपाठकः ॥ कां॥१२॥ स वा अत्र वनस्पथ
मल्लवेति ॥ तद्यदवनस्पथमन्यमानेतिष्ठा वा अस्य रसोऽन्नदाकृतिस्यो वा अस्य नमजाजनदूष्येत छुरीरेतो
नास्मिन्नरसोऽस्ति तन्न परास्य तदपोऽस्य ववहरति रसो वा आपस्तद्दास्मिन्नेतद्रसं दधाति तदेनमेते नरसे
न संगमयति तदेनमतो जनयति स एनं जातु एव संजनयति तद्यदपोऽस्य वहरंति तस्माद्वनस्पथः ॥१॥
अथ यस्मिन्नयजूंषि षिचहोति । समिद्धयजूंषि षिचवांतो यद्धस्य समुच्चैव समिद्धयजूंषि जिघ्राद्
तमर्हिता भवति तन्नन्नाचालमुपसमाप्येति सन्नेक्षविषाणं वा मुखलीवचाचालेयास्यति ॥२॥ नाहिर्भूर्मापृ
दाकुरिति । असौ वा कज्ञीयस्य स्वगाकारो यदनदापोऽस्य वहरं याथे पुरावेतस्य स्वगाकारो रज्जुरिव हि स
र्पः कूपा इव हि सर्पाणामायतनान्यस्ति विमनुष्याणां च सर्पाणां च विज्ञातं यथामिवानन्नदतः संनवदि

६१

ति तस्मादाह मा हिर्भूर्मा पृदाकुरिति ॥३॥ अथ यवाचयति । उरुं हि राजा वरुणश्चकार सूर्याय पंथा
मन्वेतवा उ इति यथा युक्तरु रज्जयो नाढ्यः सूर्याय पंथा एवं मे यज्ञरज्जाया नाढ्यः पंथा अस्त्वि
त्येवैतदाहा ॥४॥ अपादे पादा प्रतिधातवे करिति यदिह वा अयथपादवयुलालवृप्रति
क्रमण्यन्नवध्रुता पवक्ता हृदयाविधश्चिदिति तदेनं सर्वस्माद्द्याद्देनसः
प्रमुनः कुर्वति ॥५॥ अथो ह सामगायति । सामब्रूहीति वा गायेति चैव ब्रूयाज्जोदंति हि सा
मतघ स्सामगायति । नेदिदं वहिर्धा बज्ञा छुरीरं नाष्टारक्षांसि हिनसन्निति सामाहि नाष्ट्रा
रक्षसामपहंता ॥६॥ आग्नेय्यां गायति । अग्निर्हि रक्षसामपहंतेति छंदसि गायत्रे वा अवेज्ञ
द्योणो छंदांसि यदिति छंदोस्तस्मादिति छंदसि गायति ॥७॥ सु गायति । अग्नेष्टपति प्रति दह्ये

Indira Gandhi National Centre for the Arts

हा वो हा वद् इति तन्त्राङ्घा एवैतद्रक्षाꣳस्यपतो पहन्ति ॥८॥ तदुदंचो निष्क्रामन्ति । उद्घुनेन वाचाल
मुत्रेणाग्नीध्रꣳ सभुस्यान्ततो दिश्या पानुवेदितद्धैति ॥९॥ स यः स्पंदमानानाꣳ स्त्वा । वरो रुद्रः
स्यात्तान्तमुपोन्मुवयादता वा अपो वरुणगृहीता याः स्पंदमाना नानासंदते वरुण्यो वा अ
वन्न यो निर्वरुणतायै युग्धुतानुविंदद्रुपिया एव काष्ठापो ऽस्वेयात ॥१०॥ तमुपो ववक्रमुपय वाद
यति । नमो वरुणाया भिष्ठितो वरुणस्य पाश इति तदेनꣳ सर्वस्माद्वरुणपाशात्सर्वस्माद्व
रुण्यात्प्रमुंचति ॥११॥ अथ चतुर्गृहीतमाज्यं गृहीत्वा समिधं जास्यान्तिजुहोत्यग्नेरनीकमप
आविवेशापान्नपात्प्रतिरक्षन्नसुर्यम् । दमेदमे समिधं यक्ष्यग्न इति तत्तिडा चतस्रु
घ्रएऽस्याहुति ॥१२॥ आमन्दं वेदिवाः बाव दाबावद्दाक्ष्णु न्नावशयां वक्रान्त्वं दत्तोनाक्ष्

रक्षाꣳस्युपोत्तिष्ठान्त्यग्निर्हि रक्षसामपहन्ता तमेतया च समिधैतया चाहुत्या समिंधे समिद्ध
देवेभ्यो जुहवानीति ॥१३॥ अथापरं चतुर्गृहीतमाज्यं गृहीत्वा आगाव्याह समिधो यजेति
सोऽपबर्हिषश्चतुरः प्रयाजान्यजति प्रजा वै बर्हिर्नेद्रूपोवा अवच्नथोनु प्रजा वरुणगृ
ह्णादिति तस्मादपबर्हिषश्चतुरः प्रयाजान्यजति ॥१४॥ अथ वारुणमेककपालः पुरोडाशो भ
वति भो वा अस्य रासा नूहाकृति ओ वा अस्यतं मजीजनद्यीत च्छरीरं तस्मिन्नरसो । स्मिरसं
विपुरोडाशस्तदस्मिन्नेतꣳ रसं दधाति तदेनमेतेन रसेन संगमयति तादनं तो जनयति स
एनं जात एव संजनयति तस्माद्वारुण एककपालः पुरोडाशो भवति ॥१५॥ स आज्यस्योप
स्तीर्य । पुरोडाशस्याव द्युत्वाह वरुणायानुब्रूहीत्यत्राहि केरञ्जीषस्य द्विरव द्यति तु तथा

नकर्षीन्हरीरं वा एतद्भवति नुल माकुल्यो द्विरव द्यति सन्तुदन्नि घारयति प्रच्यवन्त्याव दाने
आश्राव्याह यरुणं यजेति यु वषट्कृते जुहोति ॥१५॥ अथाप्यस्यापयस्त्री वी पुरोडाश मव दधदा
ग्नी वरुणाभ्यामनुब्रूहीति तस्त्रिष्टकृतं स वन्नाग्नय इ त्याह नदग्निं वरु णं च कृतादिति
सयुधमुन्नजी यस्य द्विरवद्येदथान्नसन्नयुधुनन्नुद्दिप्यतायोपरि ष्टाद्विराज्यस्याभिघार
यत्याश्राव्याहाग्नीवरुणौ यजेति यु वषट्कृते जुहोति ॥१७॥ तावा एतावु वहाकृतयाजवतीय ५
द्वाद्रुन्नतवः संवत्सरस्य संवत्सरा वरुणस्तस्मात्महाकृतयाजवतीति ॥१८॥ एतदादित्यानामय
नं आदित्यानामानिषुजू७ घीति वा आदुःख वा वदस्य वशाः स्यादेव मेव विकार्षघधुएनमित
रयायजमानः कृतविद्यादितरयातहिऊर्ध्वदतानेव वकुरः नयाजानुपवर्हि षोयजेद्

४सुर्वाः आलभेत सुर्वं वै तस्याप्तं भवति सुर्वं जितं यः २

...तघदं ततः स्यदन्नव तस्मादतं यज्ञस्यानुवर्त्तेत तस्माद्वा एवात्र मित्रावरुणौ वशावल्कृप्तत
नवति यदि वशान्न विंददयुक्षवशा एवस्यात् ॥१९॥ अथेतरं हि सदेवा अमरीमृश्यंत ततो विश्वेदे
वीसुमन्नवदयन्नार्हस्पत्यासीं तांतो हि वृहस्पतिः ॥२०॥ सयः सहस्रं वान्नयो वा दधात सएनाः
सहस्रं वान्नयो वा ददाति सुर्वाभिता एवाभिवुषयाप्नर्वं मित्रावरुणाभ्यवाप्नुथा विश्वादेवीमुथवा
र्हस्पत्यां ॥२१॥ अथो यदीर्घसत्रमासीरं संवत्सरं वान्नयो वा तएनाः सुर्वा आलभेरं सुर्वं हि तजा
मानं भवति सुर्वं जितं यदीर्घसत्रमास तं संवत्सरं वान्नयो वा सुर्वाभिता एवाभिवुषयाप्नर्वी ॥२२॥ अ
थोदवसानीयायष्ट्या यजेत स आग्नेयं पंचकपालं पुरोडाशं निर्वपति तस्य पंच पदां जा तस्य वही
नवति सास्मात्सुराउिःच नवत्यग्निर्वै सर्वं यज्ञा आग्नादिसुर्वं न्निहीं स्तत्त्वेतवेत्वपाकयज्ञाय

:पङ्क्तयो वा आनुवाक्या भवंति पातया मेववाः एतदी २

वेतारतु घृहमेवेतस्तु नरारत्नात तथास्या यातयामा यज्ञो भवति तथो अस्मान्न पराङ्भवति ॥१२॥
तघृतं च कपालः पुरोडाशो भवति। पंचपदाः पंक्तिः याषाज्यानुवाक्याः पाङ्क्तो वै यज्ञस्तु यज्ञमेवे
तस्तु नरारत्नात तथास्या यातयामा यज्ञो भवति तथो अस्मान्न पराङ्भवति ॥१४॥ तस्य हिरण्यं द
क्षिणा। आग्नेयो वा एष यज्ञो भवत्यग्ने रेतो हिरण्यं तस्माद्धिरण्यं दक्षिणा नद्वान्वा सदिष्वं देनास्ते
क्षिणा। आग्नेयो वा एष यज्ञो भवत्यग्नेर्नाम वाजपेय होता। वैष्णवं त्रीजुहोत्युरु
यो निर्दग्धमिव ह्यस्य यद्भवति ॥१५॥ अथो वरुणं हि तामवाज्यं ग्रहीता। वैष्णवं त्रिर्जुहोत्युरु
चविष्णो विक्रमस्वोरुक्षयाय नस्कृधि घृतं घृतयोने पिब प्रप्र यज्ञपतिं तिरस्वाहेति यज्ञो वै विष्णु
र्यज्ञमेवेतस्तु नरारत्नात तथास्या यातयामा यज्ञो भवति तथो अस्मान्न पराङ्भवति तत्रो यद्युच्छ
वा न्नो दक्षिणा ॥१८॥ हविः स्यादिति त्वाकुरुपशब्दो वै पादवसानीयदिङ्संतिघातुयसायमा

ञ्तिं जुहोति कालए वृत्रा तराद्भुतिं॥१६॥ आलभेत॥ वशामुलन्वा ता॥ तामाकृत्य संज्ञपयंति संज्ञप्या स्व
पाम्नु रिवि दस्तु रिविधि धपामन्तु मृ शंगर्भ मुद्द विब्रूयात्सयदि नु विंदंति किमाद्रियेरन्यद्यु विंदंति तत्र
प्रायश्चित्तिः क्रियात ॥१॥ न वित दव कल्पाता यदेकां मुन्यमानाए कायवितु पाचायतु यद्हि मन्यमा
नाह्वा स्यामिव वा रतुस्थाली विवा स्त्रीयं चोपकल्पयितवै ब्रूयात ॥२॥ अथ वपया चरंति। यथे
वतस्यै वरणं वपया चरि वाध्वर्युर्यजमानस्य पुनरेतः सु आहाध्वर्यु र्निरूहेति गर्भ मिति तद्य
नोदरतो निरूहेदात्र्याय विमृता याउदरतो निरूहेति यदा वै गर्भः समृद्धो भवति प्रजननेन वैस
तर्हि प्रयच्छति तमुपविकृष्य श्रोणी प्रच्यावं निरूहेति वै ब्रूयात ॥३॥ तन्निरूह्य मानमनुमंत्रयाता
एजतु दशमास्यो गर्भो जरायुणा सहेति स यदा हैजत्विति प्राणमेवास्मिन्नेतु द्दधाति द्वाभ्या

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

स्पदतिसदावेगर्न्नःसुप्रद्धोजुवत्यथदशमास्यस्तामतदप्युदश मास्य७संतंन्नसनौवसजुणा
दशमास्यंकरोति॥४जरायुणासहेतितथादशमास्योजरायुणसहेयादवमेतदाहयथा
यंबायुरेजतिथ्यथासमुद्रएजतीतिप्राणमेवास्मिन्नेतद्धयत्येवायंदशमास्योगास्त्वजरायुणा
सहेतितथादशमास्योजरायुणसहस्रा७सेतिवमेतदाह॥५॥तदाहुःकथामतेगर्भकुर्या
दियुगादेशाद्वृवास्याबंधखुर्वाथिवतरषामवदानीनामवदानंतदुतथानकुर्यादुतस्वेलोवि
लतोगोजुवच्यधस्तादेवुग्रीवाञ्जपिनुत्थेतस्या७स्नात्पुमेतंमधश्चोतयेयुःसर्वेभ्योवान्न ५७
स्यैवांजस्त्रोमधश्चोततीतदस्यासर्वेषामवांगानामुपवत्तंस्त्वच्युवषंतिषशायान्नावदानानिस
येवातषामवदानं॥६॥नानिपस्त्रस्पदएञ्जपर्यंतितादलितेमेष७कापर्यंचुल्लीयेणलेष्ठे

स्यादितिसएतंग्रहमपश्यत्रुमग्रह्णीतसइद७सर्वमिवाप्नतिषदर्वागिवास्मादिद७सर्वमत्नवसर्व७ह
वाइदमतितिष्ठच्यवांगिवास्मादिद७सर्वंजवतिषस्यैवंविदुष्हएतंग्रहंगृह्णीत॥२॥तस्मा[illegible]तदक्षिण
सन्नूक्ता।नातमहिव मनुतूदथधोषदिन्यपास्मिन्याह्रामवस्त्वादितिनहवान्ञस्यासौ।घोर
न्यतरांवनुस्फगीमनुवन्नवतथेद७सर्वमिवाप्नतिष्ठदर्वांगिवास्मादिद७सर्वमत्नवसर्व७ह
वाइदमतितिष्ठच्यवांगिवास्मादिद७सर्वंजवतिषस्यैवंविदुषएतंग्रहंगृह्णीत॥३॥तंवैहरि
वत्यवर्चागृह्णीतिहरिवतीभस्तुवातहरिवतीरनुशं७सतित्वीर्यंवैहरइंद्रोसुरस्मा७सपत्नाना
७समवृत्ततथोएवैषएतद्वीर्यं७हरःसपत्नाना७संवृहत्तुस्माद्धरिवत्यवर्चागृह्णीतिहरि
तीभस्तुवतेहरिवतीरनुशं७सति॥४॥तेवाअनुष्टुभागृह्णाति॥गायत्रंवै प्रातःसवनंत्रिष्टु

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

माध्यंदिनꣳ सवनं जागतं तृतीयसवनमथातिरिक्तानुष्टुभं बृहत्या दिनमेतद्रूपयति तस्माद
नुष्टुभा गच्छतीति ॥५॥ तद्वै चतुःसप्तिनाप्तेनाप्ऋच्छतीति त्रयो वा इमे लोकास्तादिमानेव लो
कानस्मिन्सलिंसक्ति विराजं त्रयो वे नव चतुर्थ्यास्त्रिम्सा रचयतितस्माच्चतुःसप्तिनाप्तेनाप्ऋ
च्छतीति ॥६॥ अर्द्धं प्रपाठकं ॥ तद्वि प्रातःसवने गृह्णीयात आग्रयणं गृह्णीयात् सुप्रातःसवने गृहीतऽएतस्मात्का
लादुपशेते तदिदꣳ सर्वाणि सवनान्यतिरेचयति ॥७॥ माध्यंदिने वेनꣳ सवने गृह्णीयात आग्रय
णं गृहीत्वा सोऽएषा मामाष्ठा सवप्रातः सवने गृहीतऽएतस्मात्कालादुपशेते ॥८॥ अथातो गच्छतीत्ये
वाहुरतिथवृत्रहन्तुथं शुक्लान्तर्लोणगृहीत्वा बोवीलꣳ सुतेतेनोप्यावाललोनुवन्तु ॥९॥
वामुगृहीतासीन्द्राय त्वा षोडशिन एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिन इति ... अनुयावा
स्व तुभ्यं गृहीतो दागाय ... गृहीता सप्तातं

सुद्धान्हि कोशिनाहरीवृषणोक्रद्पशा अथा न इंद्र सोमपा गिरामुपश्रुतिं चर उपयामगृहीता
सीन्द्राय त्वा षोडशिन एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिन इति ॥१०॥ अथ यस्मात्तस्य पाकारात्रि
सोनुयायास्युपावर्त्तध्वमिय यत्रे येनमे तद्रेचयति तं घि तुरास्तमयादुपाकरोत्यस्तामितेनुशाꣳ सतितद्
नेनाहोरात्रे संदधातितस्मात्तुरास्तमयादुपाकरोत्यस्तमितेनुशाꣳसति ॥११॥ ब्राह्मणं ॥४॥ सर्व
ह वै देवाः अग्रे सदृशा आसुः सर्वे पुण्यास्तेषाꣳ सर्वेषाꣳ सदृशानाꣳ सर्वेषां पुण्यानां त्रयो
कामयन्तातिष्ठावानः स्यामेत्यग्निरिन्द्रः सूर्यः ॥१॥ ते वे तेऽर्चन्तः श्राम्यन्तश्चेरुः ते एतानतिग्राह्यान्
ददृशुस्तानग्रह्णत ततः एतदनानग्रह्णत तस्मादतिग्राह्या नाम ते अतिष्ठावानोऽभवन्यथै
तऽएतदतिष्ठावातिष्ठेव ह वै भवति यस्यैवं विदुषऽएते ग्रहा गृह्यन्ते ॥२॥ नाह वा इदमग्रे

ग्नो ह वर्च आस। स इदमस्मिन्वर्चः सोऽकामयतेदं मयि वर्चः स्यादिति स एतं ग्रहमपश्यत्तमगृ
ह्णीत ततोऽस्मिन्नेतद्वर्च आस॥३॥ नो ह वा इदमग्र इन्द्र ओज आस। स इदमस्मिन्नोजः सोऽका
मयतेदं मय्योजः स्यादिति स एतं ग्रहमपश्यत्तमगृह्णीत ततोऽस्मिन्नेतदोज आस॥४॥ नो ह वा इद
मग्रे सूर्ये भ्राज आस। स इदमस्मिन्भ्राजः सोऽकामयतेदं मयि भ्राजः स्यादिति स एतं ग्र
हमपश्यत्तमगृह्णीत ततोऽस्मिन्नेतद्भ्राज आस तानि ह वा एतान्यस्यैतानि वीर्याणि संध
त्ते य एवं विद्वानेतान्ग्रहान्गृह्णाति॥५॥ तान्वै प्रातःसवने गृह्णीयात्। आग्रयणं गृही ६१
त्वा वा आग्रयणो [illegible] इदं सर्वमनु [illegible] अतिरिक्तो [illegible] इदं यं [illegible]॥६॥ मा ह्य

स्यात्सुर्ग एव [illegible] आहुः [illegible] अथो [illegible] पादे [illegible] सर्वे विश्वजिति सर्वपृष्ठ एका
ह एव [illegible]॥१४॥ ब्राह्मणम्॥ ५॥ एष वै प्रजापतिः य एष यज्ञस्तायते यस्मादिमाः प्रजाः प्रजाता
एतं [illegible] वाप्येतर्हि अनु प्रजायन्ते॥१॥ उपांशु [illegible] इमे वा च प्रजाः प्र जायन्ते। तेऽनेन तस्मिन्नर्धे [illegible]
उपेतं तस्मादिमाः प्रजाः पुनरस्यावर्तं प्रजायन्ते [illegible] तर्षमपात्रमेवान्वयः प्रजायन्ते तस्मा [illegible]
[illegible] तर्हि अप्युपेतं तस्मादिमाः प्रजाः पुनरस्यावर्तं प्रजायन्ते॥२॥ अथ शुक्रामन्थिनौ॥
[illegible] पात्रे [illegible] होति तस्मादु सह [illegible] तो [illegible] वाजाः [illegible]
[illegible]॥४॥ अथ [illegible] तस्मादिमाः प्रजा [illegible] तरा [illegible]
[illegible]॥५॥ अथ [illegible] तस्मादिमा [illegible] वाची [illegible]

रा०अ०ग्रा०सं० २०१९८

यंत्र्यनाविप्रजापतेः प्रथ्य दूतमां शुद जाः पुपरसु स्मादेताश्रिः संवत्सरस्य विजायमाना द्वीत्री नितिजन
नमंति ॥ ५ ॥ शुक्रपात्राम वातु मन्थुथ्याः प्रजायंत । तोहितस्तु नर्धाहि प्रजुज्यात तस्मादिमाः प्रजाः पुनरभ्यावर्
तं प्रजायतए जाविशुक्रो वए षतपर्येषउ एवेंद्रः तुरुषा वि पक्षनामिंद्रस्तस्मात्पश्ननां माहे ॥ ७ ॥
र्त प्रजायत ए जाविशुक्रो वए षतपर्येषउ एवेंद्रः पुरुषावि पश्चनामिंद्रस्तस्मात्पशुनां मोहे ॥ ८ ॥
तं उपात्रमे वा वै करांभ प्रजायांते ताहितस्तु नर्धाहि प्रजुज्यते तस्मादिमाः प्रजाः पुनरभ्यावर्त प्रजा
यं इतीव वासउपात्रमितीवि करापस्याशिरकापय णपात्रमुख्यपात्रमादित्यपात्रमेतान्येवा
तुमलाः प्रजायंत तानि वैतानि पुनर्षहि प्रजुज्यांत तस्मादिमाः प्रजाः पुनरभ्यावर्त प्रजायंताप
ग्र्यवुद जाः कुनिधानि पात्राण्येतु प्रजायांत तस्मादेताश्रिः संवत्सरस्य विजायमानाद्वेतानि
नितमुयंच्यः कुनिधाः कुनिधानि हि पात्राण्येतु प्रजायंते ॥ ९ ॥ ग्रायपजा वः सूपिधानि पात्रा

वयति ॥ ३ ॥ सशुक्रामंथिनो प्रथमोगृह्णाति । शुक्रवंधेतत्सवनमुधायायणं सार्वेषु होजसवने गृह्यतेतथ
मरुत्वतीयमुथोक्थ्यं शुक्रा तिष्टत्रापि तुर्वाति ॥ २ ॥ तद्वैके । उक्थ्यं गृहीत्वा थम रुत्वतीयं गृह्णाति तदु
तथा न कुर्या मरुत्वतीयाम गृहीत्वाथो क्थ्यं गृह्णीयात ॥ ३ ॥ तोश्चाएतानि ॥ पुंडश्चगृह्णा येषवे
न्नो घन्मा ध्यंदिनः पुवमानस्तु स्मात्पंचदशः पंचसामा भवति पंचदशोहि वज्रः स एतेः पंचभिर्ग्रहैः प
दमात्राणाम् उलाया उलिनिवर्व पूहरति ॥ ४ ॥ इंद्रो वृत्राय वज्रं प्रजहार स वृत्रं पाप्मानं हत्वाविजि
नाह्व दक्षिणानिना यतस्मादप्येतर्हि यादवितेन माध्यंदिनेन पुवमानेन स्तुवात थविजित्
दक्षिणानायंन तथो एवैष एतैः पंचभिर्ग्रहैः पाप्मनं द्विषतं भ्रातृव्याय वज्रं प्रहरति स
न ह त्वा विजितं ताय नाह्व दक्षिणा नयति तस्माद्वा एतान्पंचग्रहान्गृह्णाति ॥ ५ ॥ तद्वैक

उ०सं०ग्रा०सं० २०१९८

तस्मादेताभिः संवत्सरस्य विजायमानाभिर्ज्योतिर्जन
यंत्यनाविघ्नायाः प्रजायंत एतमो वदजा वृषस्तस्मादेताभिः संवत्सरस्य विजायमानाद्वित्रीणि तिजन
ति ॥४॥ शुक्रपात्राम वा तु मन्तु थ्याः प्रजायंते । तद्वि तस्तु नर्थ्येह प्रतु ज्यातत स्मादिमाः प्रजाः पुनरन्या व
ति ॥५॥ शुक्रपात्राम वा तु मन्तु थ्याः प्रजायंते । तद्वि तस्तु नर्थ्येह प्रतुज्यतेतस्मादिमाः प्रजाः पुनरन्यावर्त्तं प्रजा
र्त प्रजायतए वा विशुक्रो वृए षतए ये षत उए विंद्रः पुरु षा वि पक्ष्न्नामिंद्रस्तस्मात्पशुर्नामाहि ॥६॥
स्तउपात्र ने बावुकशाक प्रजाया तेता द्वितस्तु नर्थ्येह प्रतु ज्यतेतस्मादिमाः प्रजाः पुनरस्यावर्त्तं प्रजा
यं ऽ इतीव वा स्त उ पात्रमिती वि कशाकस्याशिरस्या त्य णपात्रस्य पात्रमादित्यपात्रमेतान्वे वा
नुशूत्ः प्रजायंते तानि वैतानि पुनर्थ्येह प्रतु ज्यातत स्मादिमाः प्रजाः पुनरस्यावर्त्तं प्रजायंता ॥
स्य प्रदजाः कुनिघ्नानि प्रात्राण्येन्तु प्रजायंते तस्मादेताभिः संवत्सरस्य विजायमानाद्वैनानि
तिज नयंत्यः कुनिघ्नाः कुनिघ्नानि हि पात्राण्येन्तु प्रजायंते ॥७॥ अग्रयण प्रजा वनान्तु निघ्नानि पात्रा

वयति ॥१॥ सशुक्रामंथिनो प्रथमो गृह्णाति । शुक्रं वृध्येत सवनमथाग्रयणं सार्वषु स्वेष सवनेषु गृह्णतेऽथ
मरुत्वतीयमृथा ज्यां शुक्रा नि सवत्रापि नुवंति ॥२॥ तद्वैक उक्थ्यं गृही त्वाथ म ऽ रुत्वतीयं गृह्णाति तद
तथा न कुर्या न्मरुत्वतीयाम ऽ गृही त्वाथो ज्यां गृह्णीया त ॥३॥ ताव्या एता ॥ पुंवग्रहा नगृह्णाति यष वे
न्त्रो यन्माध्यंदिनः पुवमानस्तस्मात्पंचदशः पुंचसामा भवति पंचदशो हि वज्रः स एतैः पंचभिर्ग्रहैः प
द्मात्रां स्तुलायाद्भुलि स्त्रिवैं प्रहरति ॥४॥ इंद्रो वृत्राय वज्रं प्रज हार स वृत्रं प्राप्तानं हत्वाभिवि जि
ना दक्षिणानि नायत स्मादप्येतर्हि यादवि तेन माध्यंदिनेन पुवमानेन स्तुवात थवि जि
दक्षिणा नायंत तथो एवैष एतैः पंचभिर्ग्रहैः पाप्मने द्विषते भ्रातृव्याय वज्रं प्रहरति स
न्वं हत्वाभिवि जितराय नाद्व दक्षिणा नयति तस्माद्वा एतान्पुंवग्रहा न्गृह्णाति ॥५॥ तद्यन्म

Indira Gandhi National Centre for the Arts

गृह्णाति। एतद्वा इंद्रस्य निष्केवल्यꣳ सवनं यन्माध्यंदिनꣳ सवनं तेन वृत्रमजिघाꣳसत्तेन व्य:
मरुतो वा इत्यपक्रम्य तस्थुः। क्षत्रं वा इंद्रो विशो मरुतो विशा वै क्षत्रियो बलवान्भवति
त्विस्तदृतुपात्रे स्यातो काम्यं विमयुश्चैवाग्नवतः।४। तानिंद्र उपमंत्रयांचक्रे उपमावर्त्तध्वं युष्मा
त्रꣳ हनानीति ते होचुः किं नस्ततः स्यादिति तेभ्य एतौ मरुत्वतीयौ ग्रहावगृह्णात्।५। ते
ऽउपनिधाय येन मा ऋतुपात्रेणाभ्यगृह्णा इति तदेनमुपनिधायोवाच ऋतुपात्रे वृत्रं हनास्त्वा इंद्रो स्ये
निधाय वा ऋतुपात्रे इति।६। स होवाच। स वै म ओजसा पावर्त्तध्वमिति तस्मादेनं स्वतांर्यं
हंसाल इति तेभ्य एतं द्वितीयं ग्रहमगृह्णादुपयामगृहीतोसि मरुतांत्वौजस इति तदेनꣳ सहावो
जसोपावर्त्तत ते व्यजयत तावृत्रमहन्। क्षत्रं वा इंद्रो विशो मरुतो विशा वै क्षत्रियो बलवान्भवति

Indira Gandhi National
Centre for the Arts